

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Monika Ruprechtová

Analýza vybraných učebnic německého jazyka pro
druhý stupeň ZŠ

Olomouc 2014

vedoucí práce: PhDr. Jitka Plischke, Ph.D

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a výhradně s použitím uvedené literatury a jiných zdrojů informací.

V Olomouci dne 16. dubna 2014

.....

Bc. Monika Ruprechtová

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Jitka Plischke, Ph.D za její cenné rady, připomínky a metodickou pomoc, které mi poskytla, a také za čas a trpělivost, kterou mi věnovala při zpracování mé diplomové práce.

Obsah

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Základní vzdělávání	11
1.1 Pojetí základního vzdělávání	11
2 Vzdělávací programy v České republice	13
2.1 Národní program rozvoje vzdělávání – Bílá kniha.....	13
2.2 RVP – Rámcové vzdělávací programy	13
2.2.1 Vzdělávání oblasti	14
2.2.2 Vzdělávací oblasti: Cizí jazyk a Další cizí jazyk	16
2.2.3 Cílové zaměření vzdělávací oblasti: Cizí jazyk.....	17
2.3 Společný evropský referenční rámec.....	23
2.4 Evropské jazykové portfolio.....	26
3 Využití učebnice a její funkce.....	30
3.1 Funkce učebnice v moderní škole	33
3.2 Strukturální komponenty učebnice	35
4 Výzkum a analýza učebnic	39
4.1 Výzkum v České republice	40
4.2 Aktuální témata výzkumu učebnic v České republice.....	40
4.2.1 Proč se učebnice zkoumají?.....	42
5 Využití cizojazyčných učebnic	44
EMPIRICKÁ ČÁST	47
6 Výběr učebnic	47
6.1 Team Deutsch	47
6.2 Deutsch mit Max 1	48

6.3	Themen aktuell 1	49
6.4	Spaß mit Max 1	50
6.5	Pingpong Neu 1	51
7	Zastoupení jazykových dovedností	52
7.1	Učebnice Team Deutsch	52
7.1.1	Výslovnost	53
7.1.2	Slovní zásoba	54
7.1.3	Gramatika	55
7.1.4	Pravopis	56
7.2	Učebnice Themen aktuell 1	58
7.2.1	Výslovnost	60
7.2.2	Slovní zásoba	61
7.2.3	Gramatika	62
7.2.4	Pravopis	62
7.3	Deutsch mit Max 1	63
7.3.1	Výslovnost	64
7.3.2	Slovní zásoba	65
7.3.3	Gramatika	65
7.3.4	Pravopis	66
7.4	Učebnice Spaß mit Max 1	68
7.4.1	Výslovnost	68
7.4.2	Slovní zásoba	69
7.4.3	Gramatika	69
7.4.4	Pravopis	69
7.5	Učebnice Pingpong Neu 1	70
7.5.1	Výslovnost	71
7.5.2	Slovní zásoba	71

7.5.3	Gramatika	72
7.5.4	Pravopis	72
7.5.5	Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Pingpong Neu 1	73
7.6	Porovnání jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích.....	73
7.7	Zastoupení jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích	74
8	Hodnocení receptivních dovedností v jednotlivých učebnicích	75
8.1	Výsledky ověřování v jednotlivých učebnicích.....	75
8.1.1	Poslech s porozuměním.....	75
8.1.2	Čtení s porozuměním.....	80
ZÁVĚR.....		86
Literatura a prameny.....		88
Internetové zdroje:		89
Zákonné normy, interní předpisy:		90
Seznam příloh:		91
Přílohy		10
Tabulka č. 1: Čtení s porozuměním a strategie učení		10
Tabulka č. 2: Čtení s porozuměním a strategie učení		11

ÚVOD

Nedílnou součástí dnešního vzdělávání je výuka cizím jazykům. Ty se dostávají čím dál více do popředí a význam jejich znalosti neustále vzrůstá. Právě ve výuce cizích jazyků hraje nedílnou součást učebnice. V současné době nabídka učebnic německého jazyka neustále narůstá a učitelé mají tedy možnost mnohem většího výběru než v letech dřívějších. Výběr učebnice však není jednoduchou záležitostí. Na trhu existuje velké množství nakladatelství a nespočet nabízených učebnic. Při výběru vhodné učebnice do své výuky se mohou učitelé sami rozhodnout provést vlastní výzkum, což je ovšem časově náročné. Učitelé mají také možnost podívat se na různé výzkumy učebnic německého jazyka, kterých však není v dnešní době mnoho.

Jelikož studuji učitelství německého jazyka pro druhý stupeň Základních škol, rozhodla jsem se ve své diplomové práci pro analýzu učebnic německého jazyka, které se používají právě na druhém stupni základních škol a odpovídají jazykové úrovni A1 podle Společného evropského referenčního rámce. Cílem mé práce bude srovnání pěti vybraných učebnic z hlediska zastoupení jednotlivých jazykových dovedností a následné potvrzení domněnky, že se v učebnicích objevují nejčastěji cvičení zaměřená na poslech s porozuměním a čtení s porozuměním. Druhým cílem je srovnání učebnic z hlediska zastoupení výše uvedených receptivních dovedností podle kategoriálních systémů a následné vyhodnocení.

Diplomová práce bude rozdělena do dvou částí – části teoretické a empirické. V teoretické části se zaměřím na objasnění pojmů, které s mojí prací souvisí. Budu se zabývat Rámcovým vzdělávacím programem, Společným evropským referenčním rámcem a Evropským jazykovým portfoliem, ale také teorií učebnic, jejich funkcemi a výzkumem. V empirické části se zaměřím na analýzu vybraných učebnic německého jazyka, konkrétně zastoupením jednotlivých jazykových dovedností (mluvení, psaní, poslech, čtení a také gramatika) ve všech pěti učebnicích. Bude se jednat o učebnice Team Deutsch, Themen aktuell 1, Deutsch mit Max 1, Spaß mit Max 1 a Pingpong 1.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Základní vzdělávání

Základní vzdělávání je v současné době jedinou etapou vzdělávání, které se povinně účastní každé dítě v ČR. Základní vzdělávání se realizuje v oborech základní škola a základní škola speciální. Cílem základního vzdělávání je vytvoření základů pro celoživotní učení.

Základní vzdělávání se uskutečňuje na základní škole (devítiletý program), základní škole speciální (desetiletý program), na nižším stupni víceletých gymnázií a konzervatoří v osmiletém oboru vzdělání tanec.¹

Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturám a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.

1.1 Pojetí základního vzdělávání

Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních.

Základní vzdělávání na **1. stupni** usnadňuje svým pojetím přechod žáků z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů každého žáka (včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Vzdělávání svým činnostním a praktickým charakterem a uplatněním odpovídajících metod motivuje žáky k dalšímu učení, vede je k učební aktivitě a k poznání, že je možné hledat, objevovat, tvořit a nalézat vhodnou cestu řešení problémů.

¹Národní ústav pro vzdělání [online]. 2014 Praha [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr/zakladni-vzdelavani>.

Základní vzdělávání na **2. stupni** pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie. Pojetí základního vzdělávání na 2. stupni je budováno na širokém rozvoji zájmů žáků, na vyšších učebních možnostech žáků a na provázanosti vzdělávání a života školy se životem mimo školu. To umožňuje využít náročnější metody práce i nové zdroje a způsoby poznávání, zadávat komplexnější a dlouhodobější úkoly či projekty a přenášet na žáky větší odpovědnost ve vzdělávání i v organizaci života školy.

Základní vzdělávání vyžaduje na 1. i na 2. stupni podnětné a tvůrčí školní prostředí, které stimuluje nejschopnější žáky, povzbuzuje méně nadané, chrání i podporuje žáky nejslabší a zajišťuje, aby se každé dítě prostřednictvím výuky přizpůsobené individuálním potřebám optimálně vyvíjelo v souladu s vlastními předpoklady pro vzdělávání. K tomu se vytvářejí i odpovídající podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Přátelská a vstřícná atmosféra vybízí žáky ke studiu, práci i činnostem podle jejich zájmu a poskytuje jim prostor a čas k aktivnímu učení a k plnému rozvinutí jejich osobnosti. Hodnocení výkonů a pracovních výsledků žáků musí být postaveno na plnění konkrétních a splnitelných úkolů, na posuzování individuálních změn žáka a pozitivně laděných hodnotících soudech. Žákům musí být dána možnost zažívat úspěch, nebát se chyby a pracovat s ní.²

² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s. 8.*

2 Vzdělávací programy v České republice

2.1 Národní program rozvoje vzdělávání – Bílá kniha

Hlavním vzdělávacím programem vzdělávání v České republice je tzv. Bílá kniha, které je národním programem rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha formuluje vládní strategii v oblasti vzdělávání v podobě myšlenkových východisek, obecných záměrů a rozvojových programů směřujících pro vývoj vzdělávací soustavy. Strategie odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podněty k práci škol. Zároveň je otevřeným materiálem, který by měl být v pravidelných intervalech kriticky zkoumán a v souladu se změnami společenské situace revidován a obnovován.³

Národní program rozvoje vzdělávání tvoří spolu s Rámcovým vzdělávacím programem ve školství v České republice nejvyšší úroveň vzdělávání. Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a rámcové vzdělávací programy pak vymezují jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní a střední vzdělávání).

2.2 RVP – Rámcové vzdělávací programy

Rámcové vzdělávací programy jsou pedagogické dokumenty, které schvaluje a vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Stanovují obecně závazné požadavky na vzdělávání pro jednotlivé stupně a obory vzdělání platné pro všechny školy, které je musejí respektovat při zpracování svých školních vzdělávacích programů (ŠVP). Nejde o dřívější učební dokumenty, které přesně určovaly předměty a učivo pro daný obor. Pro každý jednotlivý obor vzdělávání je vydaný samostatný Rámcový vzdělávací program. Rámcové vzdělávací programy také určují, jaké vzdělávací cíle má škola plnit, čemu se žáci mají v konkrétním oboru učit (tj. obsah vzdělávání – učivo) a jakých výsledků výuky mají dosáhnout – co by měli absolventi umět, být schopni dělat, jak se mají projevovat, jaké mají mít vědomosti, dovednosti, pracovní a jiné návyky a postoje (tzn., jaké mají mít kompetence – způsobilosti). Určují také, v jakých oblastech se má žák vzdělávat – např. jazykové

³ *Strategie vzdělávání* 2020 [online]. 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/narodni-program-vzdelavani-cr-bila-kniha.html>.

vzdělávání, přírodovědné, ekonomické, odborné (z těchto oblastí vytvoří škola soubor vyučovacích předmětů) a minimální počet hodin potřebný pro jejich výuku.⁴

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě; vycházejí z koncepce celoživotního učení; formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání a podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitele za výsledky vzdělávání.⁵

2.2.1 Vzdělávání oblastí

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí, kdy jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:

- **Jazyk a jazyková komunikace** (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyky*)
- **Matematika a její aplikace** (*Matematika a její aplikace*)
- **Informační a komunikační technologie** (*Informační a komunikační technologie*)
- **Člověk a jeho svět** (*Člověk a jeho svět*)
- **Člověk a společnost** (*Dějepis, Výchova k občanství*)
- **Člověk a příroda** (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)
- **Umění a kultura** (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*)
- **Člověk a zdraví** (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*)
- **Člověk a svět práce** (*Člověk a svět práce*)⁶

⁴ Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce. [online]. 2013 [cit. 2013-07-23]. Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-0-13>.

⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. s. 8.

⁶ Ebd., s. 18.

Každá vzdělávací oblast je v úvodu vymezena *Charakteristikou vzdělávací oblasti*, která vyjadřuje postavení a význam dané vzdělávací oblasti v základním vzdělávání a charakterizuje také vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů dané vzdělávací oblasti. Také je zde naznačena návaznost mezi vzdělávacím obsahem 1. a 2. stupně základního vzdělávání. Také je v této části vymezeno *Cílové zaměření vzdělávací oblasti*, které vymezuje, k čemu je žák veden, aby postupně dosahoval klíčových kompetencí. Každá škola si ve svém Školním vzdělávacím programu stanovuje výchovné a vzdělávací strategie vyučovacích předmětů, čímž vzniká propojení vzdělávacího programu s klíčovými kompetencemi. Vzdělávací obsah je pak tvořen očekávanými výstupy a učivem.

Učivo je v RVP ZV strukturováno do jednotlivých tematických okruhů (témat, činností) a je chápáno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů.

Vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů škola rozčlení do vyučovacích předmětů a rozpracuje, případně doplní v učebních osnovách podle potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků tak, aby bylo zaručené směřování k rozvoji klíčových kompetencí.⁷

Moje diplomová práce je zaměřena na rozbor a analýzu učebnic pro výuku německého jazyka, proto zaměřím se v následující části na vzdělávací oblast jazyk a jazyková komunikace.

Oblast jazykové komunikace je jednou ze stěžejních vzdělávacích oblastí ve výchovně vzdělávacím procesu. V dnešní době je velmi důležitá určitá jazyková vzdělanost žáka. Ať už se jedná o jazyk mateřský či o jazyky cizí. Výuka cizího jazyka by měla žákům pomoci vnímat a rozumět určitým jazykovým sdělením a vhodně se vyjadřovat.

Tato vzdělávací oblast se dělí na tři vzdělávací obory:

- Český jazyk a literatura,
- Cizí jazyk,
- Další cizí jazyk.

⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 18 – 19.

2.2.2 Vzdělávací oblasti: Cizí jazyk a Další cizí jazyk

Cizí jazyk a Další cizí jazyk přispívají k chápání a objevování skutečností, které přesahují oblast zkušeností zprostředkovaných mateřským jazykem. Poskytují živý jazykový základ a předpoklady pro komunikaci žáků v rámci integrované Evropy a světa.⁸

Schopnost domluvit se cizím jazykem je dnes jedním z hlavních faktorů, které významně ovlivňují úspěch a spokojenost jak v profesním, tak i osobním životě. Proto je rozšiřování znalostí cizích jazyků považováno v současné době za velmi důležité. Ne nadarmo se používá přísloví: „Kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem.“ Naučíme-li se nový jazyk, náš život dostává nový rozměr a více se nám otevře okolní svět.

Požadavky na vzdělávání v cizích jazycích formulované v RVP ZV vycházejí ze Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, který popisuje různé úrovně ovládnutí cizího jazyka. Vzdělávání v Cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A2, vzdělávání v Další cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A1 (podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky).⁹

Co se týče charakteristiky jednotlivých jazykových úrovní, tak ta je obsažena v dokumentu s názvem „Společný evropský referenční rámec: učení, vyučování, hodnocení“. Jde o dokument Rady Evropy, který umožňuje vzájemné porovnání znalostí osob v oblasti vzdělávání znalosti cizích jazyků v rámci Evropské unie. V oblasti cizích jazyků se člení do šesti kategorií podle úrovně znalosti daného cizího jazyka. Jsou to kategorie A1, A2, B1, B2, C1, C2. Jednotlivé kategorie zohledňují znalosti v oblastech – porozumění při poslechu, konverzace a kvality písemného projevu žáka. Studenti cizích jazyků tak mohou cestovat do cizích zemí po Evropě s jakýmsi jazykovým pasem nebo diplomem z jazykové školy, ve kterém je uvedeno datum a také právě úroveň žáka dle SERR. V dnešní době se začínají objevovat dokonce i učebnice, které uvádí referenční úroveň, jako žák dosáhne po nastudování učebnice. Evropský referenční rámec a jednotlivé kategorie více rozvedu v jiné kapitole, zde jsem jej zmínila, kvůli objasnění zmíněných úrovní.

⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. s. 20.

⁹ *Ebd.*, s. 21.

Úspěšnost jazykového vzdělávání jako celku je závislá nejen na výsledcích vzdělávání v jazyce mateřském a v cizích jazycích, ale závisí i na tom, do jaké míry se jazyková kultura žáků stane předmětem zájmu i všech ostatních oblastí základního vzdělávání.¹⁰

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru je tvořen učivem a očekávanými výstupy. Je rozdělen na 1. a 2. stupeň, kdy na 1. stupni je vzdělávací obsah dále členěn na první období, které odpovídá prvnímu až třetímu ročníku, a druhé období, které zahrnuje ročník čtvrtý a pátý. Vzdělávací obsah je vázaný na očekávané výstupy, které jsou v prvním období chápány jen jako orientační, ale na konci druhého období – tj. na konci pátého ročníku jsou již závazné. Výuce cizího jazyka by měly být vyčleněny minimálně tři vyučovací hodiny týdně. Výuka cizího jazyka je povinná od třetího do devátého ročníku. Od školního roku 2013/2014 je také nově zaveden povinný druhý cizí jazyk a to nejpozději od osmého ročníku.

2.2.3 Cílové zaměření vzdělávací oblasti: Cizí jazyk

Vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k:

- pochopení jazyka jako prostředku historického a kulturního vývoje národa, a důležitého sjednocujícího činitele národního společenství,
- pochopení jazyka a jako důležitého nástroje celoživotního vzdělávání,
- rozvíjení pozitivního vztahu k mnohojazyčnosti a respektování kulturní rozmanitosti,
- vnímání a postupnému osvojování jazyka jako prostředku k získávání a předávání informací, k vyjádření jeho potřeb i prožitků a ke sdělování názorů,
- zvládnutí pravidel mezilidské komunikace daného kulturního prostředí a rozvíjení pozitivního vztahu k jazyku v rámci interkulturní komunikace,
- samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření,
- získávání sebedůvěry při vystupování na veřejnosti a ke kultivovanému projevu jako prostředku prosazení sebe sama.¹¹

¹⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 21.

¹¹ *Ebd.*, s. 21.

Zaměřím se na očekávané oblasti na druhém stupni základních škol, jelikož vzorek učebnic, které budu hodnotit je právě pro žáky druhého stupně základních škol. Chtěla bych také objasnit jednotlivé dovednosti, které se v Rámcovém vzdělávacím programu vyskytují, protože právě je budu v praktické části hodnotit.

Očekávané výstupy:

POSLECH S POROZUMĚNÍM

Jednou z dovedností, kterou by měl žák během výuky cizího jazyka rozvíjet je poslech s porozuměním. Většina učebnic je v dnešní době vydávána již s CD nahrávkami, které k výuce cizího jazyka jistě neodmyslitelně patří. Tyto nahrávky jsou propojeny se cvičeními v učení, tudíž by bez nich nebyla výuka možná.

Očekávané výstupy z RVP, která by měl žák v poslechu s porozuměním zvládat

žák:

- rozumí informacím v jednoduchých poslechových textech, jsou-li pronášeny pomalu a zřetelně
- rozumí obsahu jednoduché a zřetelně vyslovené promluvy či konverzace, který se týká osvojovaných témat

MLUVENÍ

Další dovedností, která je nezbytná pro dorozumívání se v cizím jazyce je mluvení. Rozvíjení komunikace je nejlepším nástrojem pro nácvik výslovnosti a odbourání strachu z komunikace s cizincem. Dle mého názoru je mluvení jedním ze základních pilířů výuky cizího jazyka a měl by být na něj kladen velký důraz.

V RVP jsou očekávané výstupy zachyceny takto:

žák:

- se zeptá na základní informace a adekvátně reaguje v běžných formálních i neformálních situacích,

- mluví o své rodině, kamarádech, škole, volném čase a dalších osvojených tématech,
- vypráví jednoduchý příběh či událost; popíše osoby, místa a věci ze svého každodenního života¹²

ČTENÍ S POROZUMĚNÍM

Třetí dovedností, kterou se budu v praktické části zabývat je čtení textu s porozuměním. Při výuce je důležité číst text hlasitě, aby měl vyučující možnost opravovat žákovu špatnou výslovnost. Čtení textu také přispívá k nácviku vypíchnutí nejdůležitějších myšlenek v textu, ne k doslovnému překladu. Jde o to, aby se žák dokázal v textu zorientovat.

V RVP jsou definovány tyto očekávané výstupy:

žák:

- vyhledává požadované informace v jednoduchých každodenních autentických materiálech,
- rozumí krátkým a jednoduchým textům, vyhledává v nich požadované informace.

PSANÍ

Poslední dovedností, které by měla být věnována pozornost je psaní. Psaní je nedílnou součástí výuky cizích jazyků, jelikož v dnešní moderní společnosti probíhá častá komunikace přes počítač – respektive email či sociální sítě.

V RVP jsou očekávané výstupy pro tuto dovednost popsány takto:

žák:

- vyplní osobní údaje o sobě ve formuláři,

¹² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. s. 25.

- napíše jednoduché texty týkající se jeho samotného, rodiny, školy, volného času a dalších osvojovaných témat,
- reaguje na jednoduché písemné sdělení¹³

V Rámcovém vzdělávacím programu jsou u každé vzdělávací oblasti doplněné informace o konkrétním učivu, které by mělo být probráno. Toto učivo je zaměřeno na procvičování jednotlivých dovedností, které jsem zmiňovala výše.

Učivo:

- zvuková a grafická podoba jazyka – rozvíjení dostatečně srozumitelné výslovnosti a schopnosti rozlišovat sluchem prvky fonologického systému jazyka, slovní a větný přízvuk, intonace, ovládání pravopisu slov osvojené slovní zásoby,
- slovní zásoba – rozvíjení dostačující slovní zásoby k ústní i písemné komunikaci vztahující se k probíraným tematickým okruhům a komunikačním situacím; práce se slovníkem,
- tematické okruhy – domov, rodina, bydlení, škola, volný čas, kultura, sport, péče o zdraví, pocity a nálady, stravovací návyky, počasí, příroda a město, nákupy a móda, společnost a její problémy, volba povolání, moderní technika a média, cestování, realie zemí příslušných jazykových oblastí,
- mluvnice – rozvíjení používaných gramatických jevů k realizaci komunikačního záberu žáka (jsou tolerovány elementární chyby, které narušují smysl sdělení porozumění).¹⁴

Další cizí jazyk - Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

Další vzdělávací oblastí v RVP je vzdělávací oblast Další cizí jazyk, kde jsou stejně popsány jednotlivé dovednosti s očekávanými výstupy a také učivo, které by měl žák v daném předmětu ovládat. Opět jsem se zaměřila jen na druhý stupeň.

¹³ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. s. 26.

¹⁴ Ebd., s. 26.

Očekávané výstupy:

POSLECH S POROZUMĚNÍM

žák:

- rozumí jednoduchým pokynům a otázkám učitelem které jsou pronášeny pomalu a s pečlivou výslovností a reaguje na ně,
- rozumí slovům a jednoduchým větám, které jsou pronášeny pomalu a zřetelně a týkají se osvojovaných témat, zejména pokud má k dispozici vizuální oporu,
- rozumí základním informacím v krátkých poslechových textech týkajících se každodenních témat¹⁵

MLUVENÍ

žák:

- se zapojí do jednoduchých rozhovorů,
- sdělí jednoduchým způsobem základní informaci týkající se jeho samotného, rodiny, školy, volného času a dalších osvojovaných témat,
- odpovídá na jednoduché otázky týkající se jeho samotného, rodiny, školy, volného času a podobné otázky pokládá.

ČTENÍ S POROZUMĚNÍM

žák:

- rozumí jednoduchým informačním nápisům a orientačním pokynům,
- rozumí slovům a jednoduchým větám, které se vztahují k běžným tématům,
- rozumí krátkému jednoduchému textu zejména, pokud má k dispozici vizuální oporu, a vyhledává v něm požadovanou informaci.

¹⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 27.

PSANÍ

žák:

- vyplní základní informaci o sobě ve formuláři,
- napíše jednoduché texty týkající se jeho samotného, rodiny, škola, volného času a dalších osvojovaných témat,
- stručně reaguje na jednoduché písemné sdělení.¹⁶

Učivo

- zvuková a grafická podoba jazyka – fonetické znaky (pasivně), základní výslovnostní návyky, vztah mezi zvukovou a grafickou podobou slov,
- slovní zásoba – žáci si osvojují slovní zásobu a umí ji používat v komunikačních situacích probíraných tematických okruhů, práce se slovníkem,
- tematické okruhy – domov, rodina, škola, volný čas, povolání, lidské tělo, zdraví, jídlo, oblékání, nákupy, obec, dopravní prostředky, kalendářní rok (svátky, roční období, měsíce, dny v týdnu, hodiny), zvířata, příroda, počasí, realie zemí příslušných jazykových oblastí,
- mluvnice – základní gramatické struktury a typy vět (jsou tolerovány elementární chyby, které nenarušují smysl sdělení a porozumění).¹⁷

Zavedení RVP do praxe škol přineslo změnu v postavení německého jazyka ve výuce na základních školách. V posledních letech klesá zájem o němčinu a do popředí zájmu se dostává spíše angličtina. Je však důležité, aby se němčina stala „alespoň“ druhým cizím jazykem.¹⁸

Rámcový vzdělávací program je vytvořen v souladu se Společným evropským referenčním rámcem. Vzdělávací obor Cizí jazyk při svém ukončení dosahuje úrovně A2 a obor Další cizí jazyk úrovně A1.

¹⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 27.

¹⁷ *Ebd.*, s. 27-28.

¹⁸ MATUŠKOVÁ, Taťána. *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: Nová koncepce vzdělávání na základních školách a její odraz v didaktice německého jazyka*. s. 134 – 135.

2.3 Společný evropský referenční rámec

Jak jsem již naznačila v předchozí kapitole, obsah vzdělávacího oboru Cizí jazyk a také Druhý cizí jazyk vychází z takzvaného Evropského referenčního rámce, což je dokument vydaný Radou Evropy. Plným názvem „Společný evropský referenční rámec: učení, vyučování, hodnocení“ (dále SERR) je dokument, který umožňuje vzájemné porovnání znalostí osob v oblasti vzdělání a znalosti cizích jazyků v rámci Evropské unie. Dokument existuje v 39 jazykových verzích. Česká verze s názvem Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme, byla publikována Univerzitou Palackého v Olomouci.

Společný evropský referenční rámec poskytuje obecný základ pro vypracovávání jazykových sylabů, směrnic pro vývoj kurikul, zkoušek, učebnic atd. v celé Evropě. V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. Popis se rovněž týká kulturního kontextu, do něhož je jazyk zasazen. Rámec také definuje úrovně ovládání jazyka, které umožňují měřit pokrok studentů v každém stadiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.¹⁹

„Společný evropský referenční rámec pro jazyky vymezuje kompetence komunikativní (lingvistické, sociolingvistické, pragmatické) a všeobecné (předpokládající znalost sociokulturního prostředí a reálií zemí, ve kterých se studovaným jazykem hovoří) jako cílové kompetence jazykové výuky.“²⁰

¹⁹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 11. únor 2014 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>.

²⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. s. 13.

Společný evropský referenční rámec má sloužit k:

1) plánování jazykových programů z hlediska:

- předpokládaných dřívějších znalostí studenta a z hlediska návaznosti na dřívější stadia učení, zejména pokud jde o propojení primárního, nižšího sekundárního, vyššího sekundárního a vysokoškolského či dalšího vzdělávání;
- jejich cílů;
- jejich obsahu.

2) plánování jazykové certifikace z hlediska:

- sylabu obsahu zkoušek;
- hodnotících kritérií, která jsou spíše pozitivní, tj. reflektují zvládnutí učiva, než negativní, tj. uvádění nedostatků.

3) plánování autoregulovaného učení včetně:

- postupného budování uvědomělého pohledu studenta na současný stav jeho znalostí;
- stanovení proveditelných a smysluplných cílů, které student zadává sám sobě;
- výběru materiálů;
- sebehodnocení²¹

SERR definuje šest základních úrovní ovládnutí jazyka, na jejichž základě lze měřit pokrok ve studiu cizího jazyka v průběhu celého života.²²

A1

Je úroveň začátečníků, kteří rozumí větám a slovům týkajících se jejich osoby a jejich okolí. Jsou schopni vést jen velmi jednoduchou a prostou konverzaci s mluvčím, který s nimi má mít trpělivost. Dokážou vyjádřit pouze základní myšlenky o své osobě jednoduchými slovními spojeními, která znají ze studia. Umí vyplňovat krátké formuláře dotazující se na jejich osobu.

²¹ *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.* s. 267.

²² *Ebd.*, s. 1.

A2

Studenti úrovně A2 rozumí větám a často používaným výrazům vztahujícím se k oblastem, které se jich bezprostředně týkají (např. nakupování, práce apod.). Umí jednoduchými spojeními popsat svoji vlastní rodinu, své okolí a záležitosti týkající se jejich nejzákladnějších potřeb. Umí číst jednoduché texty a orientují se také například v jídelních lístcích. Jsou schopni jednoduše konverzovat a sdělovat informace o své osobě a užívat částečně minulého času. Studentům by neměl dělat problém jednoduchý popis. Zvládnou napsat jednoduché dopisy o své osobě.

B1

Student rozumí hlavním myšlenkám týkajícím se běžných témat, se kterými se pravidelně setkává například v práci, ve škole nebo také ve volném čase. Umí si poradit s většinou situací, které mohou nastat při cestování do německy mluvících zemí. Umí napsat jednoduchý souvislý text na témata, která dobře zná nebo která ho osobně zajímají. Dokáže popsat své zážitky a události a odůvodnit své názory a plány.

B2

Student dokáže porozumět hlavním myšlenkám složitých textů týkajících se jak konkrétních, tak abstraktních témat včetně odborně zaměřených diskusí ve svém oboru. Dokáže se účastnit rozhovoru natolik plynule a spontánně, že může vést běžný rozhovor s rodilými mluvčími, aniž by to představovalo zvýšené úsilí pro kteréhokoli účastníka rozhovoru. Je schopen číst prózu psanou německým jazykem. Umí napsat srozumitelné podrobné texty na širokou škálu témat a vysvětlit své názorové stanovisko týkající se aktuálního problému s uvedením výhod a nevýhod různých možností.

C1

Student rozumí širokému rejstříku náročných a dlouhých textů a rozpozná skrytý významy textů. Orientuje se v pořadech rádia a televize. Umí se plynule a pohotově vyjadřovat bez zjevného hledání výrazů. Umí užívat cizího jazyka pružně a efektivně pro společenské, akademické a profesní účely. Umí vytvořit srozumitelné, dobře uspořádané, podrobné texty na složitá témata, čímž prokazuje ovládnutí kompozičních útvarů, spojovacích výrazů a prostředků koheze.

C2

Po krátkém přizpůsobení rozumí student této úrovně bez obtíží roditelým mluvčím hovořícím o jakémkoliv tématu. Je schopen číst složité texty i literární díla a pojednání s abstraktním zabarvením. Při konverzaci vyjadřuje jemné významové odstíny, používá idiomatické vazby. Pokud něco nedokáže vyjádřit, bez problémů to obchází jinou formulací, bez narušení hovoru. Umí popisovat odborné texty apod.

Jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, požadavky na vzdělávání v cizích jazycích formulované v RVP ZV vycházejí ze Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Podle RVP vzdělávání v Cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A2, vzdělávání v Dalším cizím jazyce směřuje k dosažení úrovně A1 – právě podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Co se týče prvního stupně, zde by žáci měli dosáhnout úrovně A1.

Také je dáno, že nelze dosáhnout vyšší úrovně bez toho, aby žák zvládl úroveň předchozí. Je však možné být v různých dovednostech na různých úrovních, to znamená, že žák může být v mluvení na úrovni A1 a v poslechu na úrovni A2.

2.4 Evropské jazykové portfolio

Evropské jazykové portfolio je dokument, do něhož si lidé, kteří se učí, nebo se učili nějakému jazyku (ve škole či mimo školu), zaznamenávají výsledky svého učení. Bylo vytvořeno a ověřeno oddělením lingvistické politiky Rady Evropy ve Štrasburku v letech 1998 až 2000. Na celoevropské úrovni bylo zavedeno v průběhu Evropského roku jazyků v roce 2001 jako nástroj podporující jazykovou a kulturní rozmanitost. Je to vlastně jakési praktické vyústění Evropského referenčního rámce, které odráží výsledky školní a pracovní praxe. Pomáhá při sebehodnocení ve všech úrovních jazykového vzdělávání a slouží pro všechny věkové kategorie – od nejmenších žáků až po dospělé. Díky tomuto portfolio vlastně informujeme o svých dosažených schopnostech, dovednostech a zkušenostech, kterých jsme v daném jazyce dosáhly.

Portfolio se skládá ze tří částí: jazykový pas, jazykový životopis a dossier (soubor dokladů). Vše, kromě Souboru dokumentů a materiálů, které jsou samostatnou prací daného

žáka, je vytištěno ve čtyřech jazycích. Pro nás platí – v českém jazyce, německém, anglickém a francouzském.

Jazykový pas

Je samostatným sešitem nebo může být součástí portfolio a obsahuje jednotlivé záznamy o dosažených úrovních v jazykových dovednostech jedince. Pomocí Jazykového pasu může uživatel přehledně a stručně informovat o dosažených jazykových znalostech, dovednostech a zkušenostech, které získal doma či v zahraničí, v rámci formálního vzdělávání i mimo něj. Jazykový pas v žádném případě nechce ani nemůže nahradit oficiální doklady, jakými jsou například certifikáty nebo osvědčení.²³

Jazykový životopis

V Jazykovém životopise, který je průvodcem učebního procesu, žák/student zaznamenává všechny své dovednosti a zkušenosti s cizími jazyky a kulturami doma i v zahraničí. Žáci/studenti jsou v Jazykovém životopise vedeni k tomu, aby hodnotili svou cizojazyčnou kompetenci a označovali ji na základě deskriptorů v úrovních dle SERR. Záznamy o dosažené úrovni ovládání cizích jazyků jsou založeny na sebehodnocení. Na základě výsledků sebehodnocení si žáci/studenti plánují své další učení a hledají cesty, jak se učit efektivně. Učitel v e-portfoliu může sledovat a interaktivně komentovat žákovo/studentovo sebehodnocení, jeho jazykový vývoj a plány.²⁴

²³Using the European Language Portfolio [online]. 2011 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=aKwqQUzIr8s%3D&tabid=2844&language=en-GB>.

²⁴Using the European Language [online]. 2011 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=aKwqQUzIr8s%3D&tabid=2844&language=en-GB>.

Dossier (soubor dokladů)

Obsahuje materiály nejrůznějšího charakteru na jazykových úrovních odpovídajících Jazykovému životopisu. Neexistuje žádný předpis, který by určoval, co sem patří a co už ne. Je na uvážení každého majitele portfolia, co považuje za hodnotné. Kritéria se mohou s věkem a učením se cizímu jazyku měnit, proto je dobré čas od času udělat „inventuru“, prohlédnout uschované práce a vytřídit ty nejlepší. Mohou sem náležet diplomy ze soutěží, osvědčení, certifikáty, doklady o absolvování kurzů apod.²⁵

Portfolia vydaná v České republice:

- · Evropské jazykové portfolio pro žáky do 11 let,
- · Evropské jazykové portfolio pro žáky a žákyně ve věku 11 - 15 let,
- · Evropské jazykové portfolio pro studenty ve věku 15 - 19 let,
- · Evropské jazykové portfolio pro dospělé,
- · Evropské jazykové portfolio - příručka pro učitele a školitele.

Evropské jazykové portfolio a učebnice

V rámci výuky předmětu Didaktika německého jazyka se Evropské jazykové portfolio stává rovněž součástí tématu, které je věnováno analýze učebnic němčiny. Pozornost je věnována zejména tomu, do jaké míry a jakým způsobem jsou v současných učebnicích zabudovány prvky Evropského jazykového portfolia. Může se jednat například o vymezení cílů na začátku lekcí, které odpovídají deskriptorům Evropského jazykového portfolia a na jejich konci je nástroj k sebehodnocení jazykových dovedností či dotazník k zamyšlení se nad svými pokroky při učení nebo individuálními učebními strategiemi. Protože v poslední době řada nakladatelství doplňuje učebnice o vlastní jazykové portfolio, které je v souladu s obsahem učebnice a vychází z principů Evropského jazykového portfolia, nabízí se při

²⁵ Using the European Language Portfolio [online]. 2011 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=aKwqQUzIr8s%3D&tabid=2844&language=en-GB>.

analýze materiálů pohled na názorné propojení Portfolia s obsahy výuky danými konkrétní učebnicí.²⁶

²⁶ *Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 07. 09. 2010 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/JU/9337/PRACE-S-EVROPSKYM-JAZYKOVYM-PORTFOLIEM-V-DIDAKTICE-NEMECKEHO-JAZYKA.html/>.

3 Využití učebnice a její funkce

Další kapitolou, které se chci ve své práci věnovat, je problematika učebnic – vymezení pojmu učebnice, její funkce a význam. Také se zaměřím na analýzu učebnic, konkrétněji pak na analýzu učebnic německého jazyka.

Učebnice je jev velmi mnohostranný a mnohotvárný. Učebnice nejsou pouze součástí pedagogické reality, ale i záležitostí svých uživatelů – jako jsou žáci, učitelé, případně i rodiče. Jsou zároveň zbožím, tedy předmětem zájmu obchodníků.²⁷

Na učebnice lze nahlížet z mnoha pohledů – učebnici lze chápat jako kurikulární projekt či prostředek výuky; lze se zaměřovat na proces její tvorby, jejího užívání, hodnocení atp.²⁸

Učebnice může být chápána i jako prostředek vyučování a učení v knižní formě, ve kterém jsou určitá odborná témata a okruhy daného předmětu metodicky uspořádány a didakticky ztvárněny tak, že umožňuje učení.²⁹

Vymezením pojmu učebnice se podrobně zabýval Průcha, který z funkčního hlediska rozlišuje tři základní pojetí učebnice v pedagogické teorii (která odpovídají Wesburyho chápání pojmu):

- a.) Kurikulární projekt (tj. projekt obsahu vzdělávání),
- b.) Didaktický prostředek pro učitele,
- c.) Zdroj obsahu vzdělávání pro žáky.³⁰

Obecně se učebnice chápe jako učební pomůcka, která obsahuje soustavný výklad učiva. J. Průcha upozorňuje, že vymezení pojmu učebnice závisí na tom, v jakém systému bude učebnice zařazena. Chápe ji jako edukační konstrukt, tj. jako výtvar vytvořený pro specifické účely edukace, kdy působí jako prvek kurikulárního projektu, jako součást souboru didaktických prostředků a jako druh školních didaktických textů. Do této rozsáhlé skupiny

²⁷ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. s. 11.

²⁸ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 7.

²⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 13.

³⁰ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*.

pomůcek se řadí např. také cvičebnice, čítanky, slovníky, sborníky, zpěváky, atlasy, sbírky úloh, pracovní sešity a další. Viz graf.³¹



Graf č. 1 Soubor didaktických prostředků³²

Z učebnic žáci získávají vědomosti a postoje a také žákům zprostředkovávají systém hodnot. Tyto hodnoty mohou žáky provázet po celý jejich život a může vést ke spokojenosti. Kvalitní učebnice jsou zdrojem úspěchu jak pro žáky, tak i pro učitele a tedy i pro každý národ.³³

Učebnice představují pro žáky základní učební pomůcku. Ovlivňují vzdělávací proces ve všech školách a také na všech stupních vzdělávání a v každém ročníku. Učitelé používají učebnice při výběru učiva do jednotlivých vyučovacích hodin, ale také při volbě vhodných výukových metod. Je známo, že jsou mezi žáky velké rozdíly ve schopnosti učit se z učebního textu. Nejnovější výzkumy nám však ukazují, že rozdíly ve srozumitelnosti různých textů mají neméně významný vliv na výsledky učení žáků.

³¹ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 20-21.

³² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 13.

³³ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 12.

Součástí učebnice jsou i učební úlohy, které by měly žáky motivovat k lepšímu výkonu. Učební úlohy vystupují jako prostředek pro podněcování poznávací činnosti. Za učební úlohu považujeme každé zadání, které vyžaduje realizace určitých úkonů. Důležitým prvkem je didaktický záměr, se kterým je úloha zadávána. Úloha vyžaduje hledání výsledného řešení pomocí řady poznávacích nebo manuálních operací, samostatně žákem vybíraných ze souboru žákovi známých postupů řešení nebo postupů jím nově vytvořených.³⁴

Podle Průchy jsou za učebnice považovány takové knihy, které byly vytvářeny cíleně pro vyučování a učení, ale také jiné psané materiály, které mohou být při výuce využívány. Naopak E. Vaněček považuje za učebnici pouze takové texty, které vyhovují kritériím, jakou jsou: soulad s kurikulárními dokumenty, didakticky promyšlená prezentace učiva, cesta k dalšímu učení pomocí pokynů a aparátů řídících žákovo učení.³⁵

Dle mého názoru lze za učebnice považovat nebo ji nahradit i jinými psanými materiály či texty, které učitel při výuce využije a dokáže s nimi pracovat. Některé takové texty mohou žáky zaujmout více než samotné učebnice, které jsou pro vyučování určeny. Záleží však na vhodně zvoleném materiálu, který musí žáky zaujmout a musí být odpovídající jejich věku, znalostem a vyzrálosti.

Kvalitní učebnice mohou být využívány mnoho let a také mohou být zárukou vysoké kvality vzdělávání, proto je nutné se kvalitou učebnic zabývat. Špatné učebnice mají opačný vliv a působí na učební proces negativně. Vyučování ztěžují a také zpomalují. Špatným příkladem použití nesprávných učebnic bylo použití učebnic v Německu před druhou světovou válkou, kdy tyto učebnice pomohly připravit národ na válku a v konečném důsledku i na utrpení.³⁶

Dalším příkladem je přiměřenost učebnic zejména použití textu, definic a pojmů. Mnohé učebnice v Evropě jsou přetíženy množstvím pojmů, termínů a myšlenek. Takové učebnice jsou pro žáky obtížné a učení je pro ně náročnější a brzdí učební proces. Používání těchto učebnic nerozvíjí u žáků jejich myšlení, ale spíše je demotivuje. Učitelé pak řeší situaci tím, že špatné učebnice ve výuce raději nepoužívají. Vytvoření kvalitní učebnice vyžaduje

³⁴ NIKL, Jiří. *Metody projektování učebních úloh*. s. 4-5.

³⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 16.

³⁶ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 12.

velké množství práce a úsilí. Musí se shromáždit velké množství materiálů, jako je zejména učivo, ale také ilustrace, problémové úlohy k řešení apod. Z tohoto množství materiálu se musí vybrat takový, který nejvíce odpovídá stanoveným cílům vzdělávání v daném vyučovacím předmětu. Připravený rukopis učebnice musí být podrobně analyzován. Poslední důležitou fází tvorby učebnice je její ověření v reálné praxi na vybraných školách.³⁷

3.1 Funkce učebnice v moderní škole

Učebnice může mít velmi rozdílnou podobu. Může být především výkladovým textem, který prezentuje věcný obsah vědní disciplíny, může být také souborem učebních úloh pro žáky, může zahrnovat především texty podněcující uvažování žáků, může být založena na praktických příkladech atd. Její podoba je tedy závislá hlavně na představě autorů o tom, které funkce by měla daná učebnice při výuce plnit.³⁸

V dnešní době se jako základní a klíčová funkce učebnice jeví její úloha motivovat žáky k učení. Motivace je jedním z hlavních úkolů každého učitele. Žáci dnes mají k dispozici mnoho informačních zdrojů, a pokud jsou jejich učebnice nezajímavé a nudné, nejsou příliš ochotni se z nich učit. Naopak zajímavé učebnice vzbuzují zvědavost a zájem žáků o daný předmět. Tento zájem, který si žák prohlubuje ve škole, mu může vydržet po celý život.

Slovo učebnice (textbook) v angličtině vyjadřuje knihu textů a tím ukazuje na nejdůležitější funkce učebnice – prezentovat informace. V dnešní učící se společnosti se mnohé informace šíří prostřednictvím počítačové sítě – internetu. V procesu vzdělávání je to prostřednictvím e-learningu. Z toho pojetí vzdělávání někdy vzniká dojem, že nastává konec potřeby knihy jako takové, a v tom případě i učebnice. Avšak praxe ukázala, že tomu tak není. Tištěné učebnice jsou snadno dostupné přenosné a nevyžadují žádné technické zařízení, proto patří neustále mezi nejvyužívanější prostředky ve vzdělávacím procesu.³⁹

Kniha také reprezentuje úroveň dosažené kultury. Je jakýmsi záznamem lidského myšlení a poznání. Kniha zachovává pro budoucnost vše, co by se jinak během dlouhé doby

³⁷ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 12.

³⁸ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. s. 16.

³⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 16.

v lidské paměti ztratilo. To, co bylo řečeno o knize, platí také o učebnicích, které představují knihy s převažující didaktickou funkcí. Učebnice jsou však zároveň také učebními pomůckami, s nimiž sdílejí své funkce a postavení ve vzdělávacím procesu. Specifičnost učebnice tradičního typu je zejména v její univerzálnosti, polyfunkčnosti a nezávislosti na dalších zdrojích. Tato skutečnost ukazuje, že učebnice bude i nadále plnit ve výuce důležité funkce, dokonce se objeví funkce nové. Učebnice totiž doplňuje nebo i nahrazuje úlohu dřívější učebních osnov a standardů.⁴⁰

Funkcí učebnice se rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.⁴¹

Funkce učebnic pro žáky: Učebnice jsou pramenem, ze kterého se žáci učí. To znamená, že si osvojují nejen určité poznatky, ale i jiné složky vzdělání, jako jsou dovednosti, hodnoty, normy a postoje.

Funkce učebnic pro učitele: Učebnice jsou pramenem, s jehož využitím učitelé plánují obsah učiva, ale i přímou prezentaci tohoto obsahu ve výuce, hodnocení vzdělávacích výsledků žáků aj.⁴²

Funkce učebnice (taxonomie D. D. Zujeva)

- *Informační funkce:* Spočívá v tom, že učebnice vymezuje obsah vzdělávání v určitém předmětu či oboru vzdělávání, a to i pokud jde o rozsah a dávkování informací určených k osvojování pro žáky.
- *Transformační funkce:* Je dána tím, že učebnice poskytuje přepracování (didaktickou transformaci) odborných informací z určitého vědního oboru, z určité technické či jiné oblasti tak, aby tyto transformované informace byly přístupné žákům.
- *Systematizační funkce:* Učebnice rozčleňuje učivo podle určitého systému do jednotlivých ročníků či stupňů školy a vymezuje také posloupnost jednotlivých částí učiva.

⁴⁰ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 19.

⁴¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 19.

⁴² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 19.

- *Zpevňující a kontrolní funkce:* Učebnice umožňuje žákům pod vedením učitele osvojovat si určité poznatky a dovednosti, procvičovat je (upevňovat) a eventuálně i kontrolovat (pomocí úkolů aj.) jejich osvojení.
- *Sebevzdělávací funkce:* Učebnice stimuluje žáky k samostatné práci s učebnicí a vytváří u nich učební motivaci a potřeby poznávání.
- *Integrační funkce:* Učebnice poskytuje základ pro chápání a integrování těch informací, které žáci získávají z různých jiných pramenů.
- *Koordinační funkce:* Učebnice zajišťuje koordinaci při využívání dalších didaktických prostředků, které na ni navazují.
- *Rozvojově výchovná funkce:* Učebnice přispívá k vytváření různých rysů „harmonicky rozvinuté osobnosti“ žáků (tj. např. k formování estetického vkusu aj.)

D. D. Zujev a další odborníci chápou tyto funkce učebnice jako komplex, který se v konkrétní učebnici můžeme realizovat v odlišné intenzitě a v odlišném rozsahu. Tedy míra zastoupení jednotlivých funkcí může být v učebnicích nestejná, např. v závislosti na stupni školy, vyučovacím předmětu.⁴³

Většina autorů se v zásadě shoduje na výše zmíněných funkcích učebnic. Někteří navíc zmiňují funkci motivační (Hacker nebo Schulbuchgestaltung) či diferenční (Mikk a Hacker).⁴⁴

3.2 Strukturální komponenty učebnice

Strukturálním komponentem školní učebnice je určitý blok prvků, který je v těsném vzájemném vztahu s jinými komponenty učebnice (s nimiž v souhrnu vytváří celistvý systém, má přesně vymezenou formu a své funkce realizuje pomocí svých vlastních prostředků).⁴⁵

Obecný model struktury učebnice lze vyjádřit tímto schématem:

⁴³ PRŮCHA, Jan. Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: *Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 19-20.

⁴⁴ SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. s. 20.

⁴⁵ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 25.

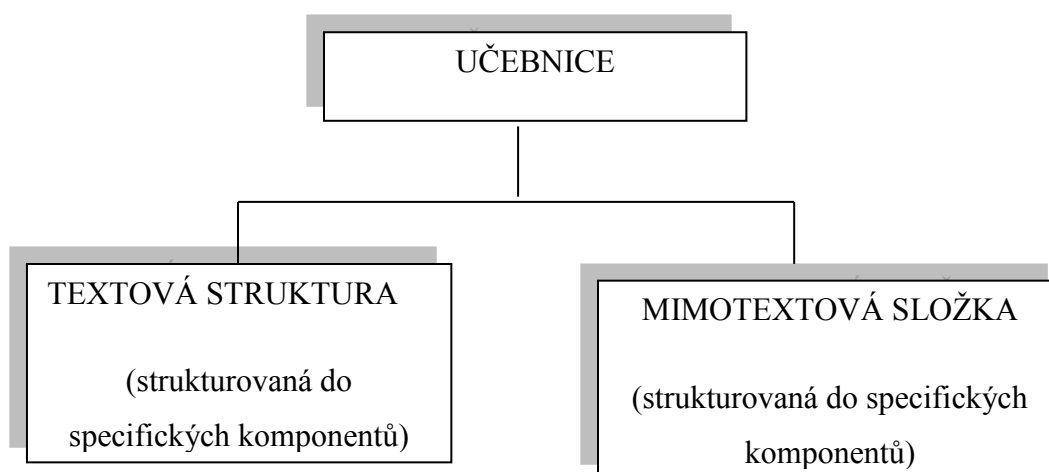


Schéma č. 1 Model základní struktury učebnice⁴⁶

V současnosti se učebnice musí vyrovnávat s novými situacemi, přizpůsobují se totiž nově vzniklým nárokům na školu, na výuku, na inovace a reformy školské soustavy. Stále častěji se objevují učebnice doplněné nebo doprovázené textem a obrazem na elektronických nosičích, nejčastěji se tyto změny objevují u učebnic cizích jazyků. V budoucnu bude celý systém didaktických pomůcek variabilní, mobilní, jeho stabilní základ však bude tvořit učebnice, která bude v kurikulu zajišťovat řád, pevný opěrný bod pro vyučovací činnost učitele i učební aktivity žáků.⁴⁷

⁴⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. s. 20.

⁴⁷ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 25.

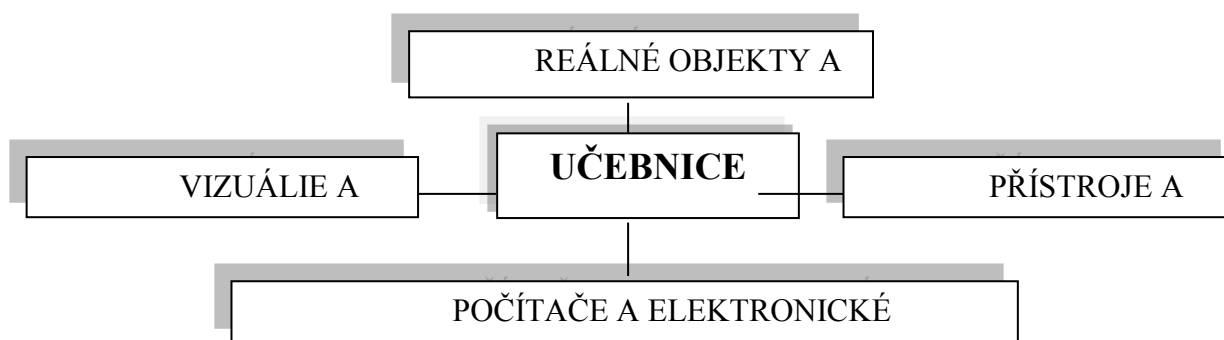


Schéma č. 2 Model jednotlivých složek učebnic⁴⁸

V minulosti a v některých případech i v dnešní době není tvorba učebnic pevně svázaná s výzkumem a hodnocením kvality učebnic, i když by byla úzká spolupráce bezpochyby užitečná. Jak ukazují zkušenosti ze zahraničí, pouze vydavatelství učebnic, která zohledňují výsledky výzkumu učebnic, mohou být na trhu učebnic dlouhodobě úspěšná.

Pokud porovnáme současné učebnice s učebnicemi používanými v 70. a 80. letech 20. stol., je u většiny z nich je patrný pokrok a to zejména v grafickém zpracování. Otázkou je, jakým podílem k tomu přispěl právě výzkum učebnic. Je také možné, že se jedná jen o jakési „kosmetické úpravy“, které však nemají vliv na kvalitu didaktického zpracování učebnic. Učebnice je třeba hodnotit nejen z hlediska jejich atraktivnosti pro žáka a učitele, ale také z pohledu aktuálního stavu poznání příslušných vědních oborů, oborových didaktik, pedagogiky i psychologie. Pokud budeme kvalitu učebnic posuzovat pouze na základě jejich prodejnosti, nemusí nutně platit, že učebnice, která se dobře prodává, je nejvhodnější pro všechny své uživatele. Výběr učebnic je většinou realizován přímo učiteli daného předmětu nebo vedením školy. Zde je třeba apelovat na zpřístupňování výsledků výzkumu učebnic učitelům, například ve zkrácené verzi psané „jazyk učitelů“ v odborných časopisech pro učitele, aby měli přehled o kvalitách jednotlivých učebnic, jelikož nemají tolik času, aby se sami zabývali analýzou učebnic vhodných pro svůj vyučovací předmět.⁴⁹

⁴⁸ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 14.

⁴⁹ *Ebd.*, s. 14.

Učebnice by měly být psány tak, aby mohly fungovat, jako spojnice mezi cíli a očekávanými výstupy prezentovanými v kurikulu. P. Knecht a V. Navarová upozorňují, že učitelé využívají učebnice mnohem častěji během své přípravy na výuku než při samotné výuce a práci s žáky. Důvodem je zřejmě skutečnost, že některé učebnice jsou především vhodným zdrojem informací pro učitele, nicméně možnosti využití těchto učebnic při práci s žáky ve výuce jsou poměrně omezené. Pro většinu učitelů jsou učebnice jediným materiálem, který používají k přípravě výuky. Je totiž přirozené, že učitelé hledají pomůcky, které jim umožní přípravu výuky v co nejkratším čase. Právě z těchto důvodů je důležité provádět obsahové analýzy učebnic.⁵⁰

⁵⁰ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 13.

4 Výzkum a analýza učebnic

Teorie učebnic se zabývá učebnicemi i jinými textovými materiály v celé šíři problematiky. To znamená, že zkoumá nejen samotné učebnice, ale také jejich vznik a tvorbu nebo jejich užívání a jejich vliv na výuku. Také se zabývá jejich významem pro žáky, učitele nebo jejich rodiče. Přístupy ke zkoumání učebnic se dají klasifikovat do 3 skupin.⁵¹

- **Výzkumy orientované na proces** – zkoumání učebnic z hlediska jejich životního cyklu. Jde o poměrně málo frekventovaný typ výzkumů.
- **Výzkumy orientované na užívání** – zkoumají učebnice přímo ve výuce, v práci žáků a učitelů. Týkají se například postavení učebnice ve výuce, frekvence použití, vlivu učebnice na výstupy učení žáků, efektivity učení z učebnice apod. V posledních letech silně vzrostl zájem o tento typ výzkumů.
- **Výzkumy orientované na produkt** – zkoumají učebnice jako samostatné jednotky, jako objekty. Zaměřují se na jejich vlastnosti, charakteristiky, rysy, např. analýzy obtížnosti textu v učebnici, obsahové analýzy zkoumající výběr látky nebo postoje obsažené v učebnici aj. Jde o nejfrekventovanější typ výzkumů.

Veškeré analýzy učebnic jsou založené na posuzování jejich vlastností, charakteristik a rysů. Tyto vlastnosti představují zároveň kritéria pro hodnocení učebnice.

J. Mikk, estonský vědec, vytyčil vlastnosti učebnice, které jsou rozhodující při posuzování kvality. Jedná se o:

- a) Obsah (korespondence s cíli, vědecká správnost, spojení se životem apod.),
- b) Čtivost (srozumitelnost, složitost textu apod.),
- c) Strukturování (členění materiálů na lekce, typografické prostředky),
- d) Cvičení (otázky, pokyny pro pozorování apod.),
- e) Rozvoj myšlení žáků (různé perspektivy, otevřené konce, kontradikace, problémy),
- f) Zajímavost (emocionálnost, konkrétní příklady, obrázky, flexibilita metod apod.).

⁵¹ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. s. 37.

4.1 Výzkum v České republice

Když se podíváme na výzkum učebnic v České republice v posledních letech, je bez pochyb vidět chybějící odborná skupina lidí, která by se výzkumem učebnic zabývala. Jedním z pokusů o vytvoření této skupiny byla konference Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu, která se konala v červnu roku 2008 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

V uplynulých letech byla situace ve výzkumu učebnic na území České republiky charakterizována mnohými autory jako nevyhovující, ostře kontrastující se stavem v 80. letech 20. stol. V tomto období byly vytvořeny publikace, které je možné označit za stěžejní i v současném systému vzdělávání. V současné době je možné pozorovat oživený zájem o výzkum učebnic. Na mnohých univerzitách v České republice lze nalézt odborníky, kteří se dlouhodobě systematicky zabývají výzkumem současných učebnic a také v této oblasti publikují.⁵²

4.2 Aktuální témata výzkumu učebnic v České republice

V současné době je výzkum učebnic orientován na využití různých výzkumných metod. Dříve byly využívány jen metody obsahové (srovnávací) analýzy učebnic a měření obtížnosti textu dle různých vzorců. Nyní se výzkum učebnic rozšiřuje od výzkumů orientovaných na produkt (obsahové analýzy, analýzy komunikačních vlastností), na výzkum orientovaný na procesy výběru, schvalování a užívání učebnic. Zde se jedná především o pozice učebnic v rámci kurikula, výběr a didaktické zpracování vzdělávacích obsahů v učebnicích, životní cyklus učebnic a žákovské porozumění textu. Některé z těchto výzkumů byly již realizovány v České republice. Jedná se o výzkumy Hudecové (2001), Sikorové (2004) a Knechta a Weinhöfera (2006), které popsaly roli učitelů při výběru učebnic, které jsou použity při vyučování. Sikorová (2002) zkoumala, jakým způsobem učitelé pracují s učivem prezentovaným v učebnici. Existují také výzkumy, které mapují, jak se učebnice uplatňují ve výuce. Také byly realizovány výzkumy, které zjišťovaly, jak hodnotí učebnice učitelé (Hudecová 2001, Hrabí 2007) a žáci (Höfer 2005, Knecht 2006). Také byly realizovány výzkumy týkající se tradiční domény výzkumu učebnic, kterou představují

⁵² MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 9.

obsahové analýzy. Obsahové analýzy dokumentují vzájemnou odlišnost učebnic určených pro stejný ročník a typy škol, zastoupení obrazových komponent v učebnicích, didaktickou vybavenost učebnic, obtížnost textu učebnic, návaznost učebnic na kurikulum a další dílčí aspekty učebnic.⁵³

Z provedených analýz studií vztahujících se k významu učebnic je patrné, že se u nás etablují dva oborové přístupy:

- Oborový přístup se zabývá zejména vztahem kurikula a učebnic, pohlíží na učebnice jako na kurikulární projekt, zkoumá učivo v učebnicích;
- Psychodidaktický přístup klade důraz na transformace, artikulace, reprezentace obsahu učiva, zabývá se styly práce s učebnicemi ve výuce, vztahem mezi didaktickým textem a učením, příp. porozuměním učivu, zkoumá vlivy učebnic na učitele, žáky a rodiče.

Při analýzách učebnic za účelem výběru se k hodnocení zřejmě nejčastěji používají dvě techniky.

- Aplikace vzorců čtivosti – v podstatě měření obtížnosti k přesnému zjištění parametru složitosti textu; jejich používání má silnou tradici v USA, ale aplikují se i v jiných státech
- Používání rastrů – tj. seznamů hodnotících kritérií, které prostřednictvím dotazníkových složek směřují posuzovatele k různým aspektům zkoumané učebnice; rastry jsou typické např. pro německé spolkové země.⁵⁴

Výzkumné analýzy učebnic jako produktu se zaměřují na různé aspekty:

- Měření obtížnosti (příp. čtivosti) textu učebnice lingvisticko-statistickými metodami
- Měření rozsahu učebnic
- Měření didaktické vybavenosti učebnic
- Hodnocení obrazových komponentů učebnic (výskyt, rozsah, funkce aj.)
- Analýza struktury textu (sémantická koherence, koncentrovanost informace aj.)

⁵³ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 9-10.

⁵⁴ SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. s. 17.

- Analýza věcného obsahu učebnice (např. validita učebnice – korespondence s cíli)
- Zjišťování postojů a hodnotových orientací obsažených v učebnici aj.⁵⁵

4.2.1 Proč se učebnice zkoumají?

Učebnice se zkoumají, jelikož to žádají všichni účastníci vzdělávacího systému. Jedná se jak o učitele, tak i o žáky a jejich rodiče. Všichni mají zájem na tom, aby byly při vzdělávání používány nejvhodnější a nejkvalitnější materiály, které poskytnou žákům nejlepší poznatky, které budou pro žáky zajímavé a ze kterých se jim bude nejlépe učit. Analýza učebnic by měla sloužit především učitelům, kteří rozhodují, jaké učebnice budou využívat ve svých hodinách při vyučování. Učitelé vybírají vhodné učebnice jak pro svoji přípravu, tak pro své žáky. Často mají k dispozici pouze omezené množství informací o dané učebnici nebo má škola nakoupené nevyhovující učebnice, které si sám učitel nevybral, a na nové nejsou finanční prostředky. Učitel nebo škola by měli vybírat učebnice, které by měly být kvalitní, využitelné a hlavně vyhovující pro daný stupeň či ročník. Učebnice by měla ulehčovat práci učitelům, zefektivnit učební proces a také zaujmout žáky.

Ve všech vyspělých zemích se dnes intenzivně diskutují problémy kvality a efektivnosti školního vzdělávání. A nejen diskutují – jsou realizovány četné projekty v oblasti evaluace vzdělávání, jimiž se různé vlastnosti vzdělávacích systémů, jejich fungování a produkce, zjišťují a vyhodnocují exaktními procedurami. Školní učebnice jsou takovým edukačním konstruktem, který přímo ovlivňuje fungování a produkci vzdělávacích systémů, a proto se na ně zaměřuje intenzivní pozornost výzkumu. Zvláště známé jsou v této oblasti dvě mezinárodní evaluační aktivity, do kterých se postupně včleňuje i Česká republika:⁵⁶

- Jednak jsou to rozsáhlé projekty tzv. indikátorů vzdělávání realizované v zemích OECD a Evropské unie. Jejich smyslem je popsat různé stránky vzdělávacích systémů.

⁵⁵ SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. s. 17.

⁵⁶ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. s. 41.

- Také jsou to evaluační výzkumy IEA – International Association for the Evaluation of Educational Achievement (Mezinárodní asociace pro evaluaci vzdělávacích výsledků), pokrývající velký počet zemí včetně České republiky. V těchto výzkumech se při vyhodnocování faktorů determinujících vzdělávací výsledky zahrnují různé kurikulární konstrukty – mezi nimi samozřejmě učebnice – a také to, jak jsou přímo využívány ve školách.⁵⁷

Vedle těchto evaluačních a komparativních analýz jsou dalším východiskem pro výzkum učebnic společenské požadavky kladené na tvorbu a vydávání učebnic ze strany „klientů“ vzdělávacích systémů, tj. rodičů dětí školního věku, vzdělávacích se dospělých, a také širší veřejnosti. Tyto skupiny jsou zainteresovány na tom, aby učebnice dosahovaly co nejvyšší kvality. To je reflektováno zejména prostřednictvím „objednávky“ a očekávání vzdělávací politiky směrem k pedagogickému výzkumu. Jak známo, mezi sférou vzdělávací politiky a sférou pedagogického výzkumu vládne určité napětí, jehož příčiny závisí zejména na tom, že pedagogický výzkum často není schopen uspokojovat potřeby vzdělávací politiky, zakotvené v bezprostředních problémech každodenní školské praxe. Stále naléhavěji se přitom žádá, aby se pedagogický výzkum odpovědně a soustavně zabýval (vedle základního a teoretického výzkumu) i takovými analýzami, jejichž výsledky mohou být operativně využívány pro účely praktických opatření. To je právě případ výzkumu učebnic. Od počátku tohoto výzkumu se ve světě i u nás prosazovalo pojetí, podle něhož jsou analýzy struktury, textů či efektů učebnic zacíleny k tomu, aby bylo možno na základě výzkumných nálezů učebnice zdokonalovat. Tento přístup byl a stále je vyjadřován zejména ve vztahu k posuzování nově vytvářených učebnic.⁵⁸

⁵⁷ KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, s. 42.

⁵⁸ Ebd., s. 41-42.

5 Využití cizojazyčných učebnic

Role učebnic v moderní cizojazyčné výuce

Výuka cizím jazykům patří v dnešní době neodmyslitelně do systému vzdělávání po celém světě, jelikož význam znalosti cizích jazyků neustále vzrůstá. Nezastupitelnou roli ve výuce cizích jazyků hrají právě učebnice.

Úvahy nad optimální cizojazyčnou učebnicí jsou stejně staré jako samostatné vyučování jazykům. Jednou z jejich nejradikálnějších proměn můžeme zaznamenat již u Komenského, nejrychleji se však význam učebnice mění v posledních desetiletích nejen díky vědeckému, ale i technickému pokroku. Stejně tak se mění pohledy na roli učebnice při učení a vyučování. Jak má vypadat a jaké funkce má plnit učebnice v současné výuce cizích jazyků? Nálepová odkazuje na výzkum, který zjišťuje četnost používání učebnic v cizojazyčné výuce. Tento výzkum byl proveden již v sedmdesátých letech dvacátého století. Bylo zde zjištěno, že práce s učebnicí pokrývá až 82% vyučovacích hodin z celého vyučovacího procesu. A také to, že se postavení učebnice ve výuce ani v současné době zásadně nemění. To dokazuje na základě zkušeností a dílčích výzkumů Pýchová, která říká: *„Přes rozdíly a rozmary nejrůznějších koncepcí výuky cizím jazykům zůstává učebnice dále základním vyučovacím i studijním materiálem, konkretizací učebních osnov a ztělesněním teoretických a empirických poznatků z didaktiky cizích jazyků a věd příbuzných.“* Nejnovější výsledky výzkumu v oblasti zjišťování role učebnice v cizojazyčné výuce z pohledu učitele prezentuje Timm. Ukazuje se, že učitelé zastávají tři základní pojetí role učebnice ve výuce:

a) Učebnice jako nepostradatelný učební materiál, bez kterého se nelze ve výuce obejít. Jako hlavní důvody pro toto pojetí bývají uváděny úspora času, systematická prezentace učiva a přesvědčení, že učebnice hraje významnou úlohu při strukturování vyučovacího procesu.

b) Jiní učitelé i přes existující a pro ně i relativně vhodné učebnice berou nejraději scénář výuky do vlastních rukou, aby mohli efektivněji zohledňovat individuální požadavky, předpoklady a zájmy žáků. Pro ně je učebnice jedním z doplňkových materiálů a struktura učiva v ní prezentovaná jim slouží jako orientace a opora pro plánování výuky.

c) Třetí skupinou jsou pak učitelé, pro něž je sice učebnice potřebná, ale ne jako celek. Pro vlastní výuku si z ní vybírají jen určité části, které se jim jeví jako motivující

a vhodné právě pro jejich cílovou skupinu. Systematická prezentace učiva není pro ně tak důležitá jako eklektické sestavování obsahů podle stavebnicového systému.⁵⁹

Cizojazyčné učebnice a autonomie žáka

Zejména v současnosti, kdy je kladen důraz na celoživotní učení a vzdělávání, narůstá zájem o koncepce a teorie, jejichž jádrem je autoregulace a autonomie žáka. Tento požadavek úzce souvisí se skutečností, že škola sama o sobě nemůže obsáhnout zprostředkování veškerých znalostí, dovedností a jiných dispozic, které bude člověk v průběhu svého života potřebovat. Proto je potřeba naučit se učit. Změny moderní společnosti vyžadují tedy změny v přístupu k procesům učení i vyučování. Tyto změny se týkají zejména otázky autonomie žáka. Není to tedy již jen učitel, který řídí vyučování a proces učení, ale ve zvýšené míře je to právě samotný žák. Tento požadavek je kladen na všechny vyučovací předměty, tedy i na vyučování cizímu jazyku.

Jedním z důležitých prostředků, kterým lze žáka v jeho autonomii podporovat, a tím i v samostatném učení, je vhodný učební materiál, zejména tedy pak učebnice. Gicková, která se zabývala analýzou cizojazyčných učebnic se zaměřením na přínos k autonomii učení již v roce 1989, doporučuje, aby byla žákům poskytnuta větší transparentnost učebních materiálů. Stejně tak Jelínek ve stati zabývající se funkční charakteristikou učebnic cizích jazyků říká: „*Rozvíjející funkce učebnice pak spočívají v tom, že přispívá k rozvoji tzv. učebních dovedností žáků, tj. k tomu, aby žáci ovládali účinné způsoby samostatného učení jazyka. Učebnice má tedy žáky učit efektivně se učit jazyky s perspektivou postupného přechodu k autoregulaci učení.*“ Také Pýchová upozorňuje na to, že kvalita učebnic má být posuzována také podle možností samostatného studia z ní.⁶⁰

Cizojazyčná výuka, která si vytyčuje autonomii žáka jako jeden z nejdůležitějších principů směřujících k vytvoření autonomního prostředí podporujícího žákovu autonomii, chápe ústřední kategorie vyučovacího procesu jinak, než je tomu v tradiční výuce. K těmto

⁵⁹ MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. s. 55.

⁶⁰ Ebd., s. 56-57.

kategoriím patří: cíle a obsahy výuky, metody, techniky práce, učební strategie, organizační formy výuky a evaluace.⁶¹

Jazykové dovednosti v učebnicích německého jazyka

Co se týká praktické části, rozhodla jsem se pro hodnocení pěti učebnic němčiny pro žáky druhého stupně. Zaměřím se na hodnocení čtyř dovedností a to na poslech s porozuměním, mluvení, čtení s porozuměním a písemný projev. Dle mého názoru, všechny tyto čtyři dovednosti patří neodmyslitelně k výuce německého jazyka a jsou důležitou součástí pro úspěšnou komunikaci v cizím jazyce. To je právě důvodem, proč se na tyto dovednosti zaměřím, jelikož by měly být všechny rovnoměrně zastoupeny v každé učebnici a měly by být obsaženy v různých cvičeních. Dovednosti, které jsou uvedeny ve Společném evropském referenčním rámci, jsou rozděleny do tří kategorií, které se pak dále dělí.

Porozumění	Poslech
	Čtení
Mluvení	Rozhovory
	Samostatný ústní projev
Psaní	Písemný projev

⁶¹ JANÍKOVÁ, Věra. *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: Autonomní cizojazyčná třída a učebnice podporující autonomii*. s. 83.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 Výběr učebnic

Na českém trhu je nespočet nakladatelství, které vydávají učebnice pro výuku německého jazyka. Mezi ty nejznámější patří Fortuna, Fraus, Hueber, INFOA, Klett a Agentura Jirco. Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala pět učebnic, podle kterých se učí na druhém stupni a konkrétně ve školách ve městě, kde bydlím. Rozhodla jsem se pro tyto učebnice, jelikož jsou nejvíce používanými učebnicemi na druhém stupni ZŠ. Proto jsem se rozhodla tyto učebnice srovnat a posoudit. Konkrétně se tedy jedná o učebnice Team Deutsch od nakladatelství Klett, Themen aktuell 1 od nakladatelství Heuber Deutsch mit Max vydané nakladatelstvím Fraus, Spaß mit Max taktéž od nakladatelství Fraus a poslední učebnicí je Pingpong od nakladatelství Hueber.

6.1 Team Deutsch

Učebnice je určena pro výuku němčiny jako dalšího cizího jazyka na 2. stupni základních škol (pro žáky 8. - 9. třídy) aktuálně reaguje na požadavky Rámcového vzdělávacího programu. Schvalovací doložka MŠMT pro učebnici Team Deutsch byla prodloužena s platností do roku 2019.

Team Deutsch přináší moderní a efektivní metodu učení: jasná struktura, rovnoměrná progrese, různorodé typy cvičení, atraktivní grafické zpracování – moderní layout, mladistvý styl ilustrací, barevnost a přitažlivost, aktuální tematika blízká mladým lidem, autentické texty i živý jazyk.

Učebnice obsahuje 12 lekcí, vždy po 8 stranách s moderně zpracovanou tematikou blízkou mladým lidem. Každou lekci uvádí vstupní strana, kde jsou shrnuty cíle lekce, a uzavírá strana Im Team s projekty, hrami a návrhy pro skupinovou práci. Slovní zásoba a gramatika je prezentována v oddíle Baukasten na každé pravé straně. Vždy po šesti lekcích je zařazena část Fertigkeitstraining zaměřená na cílené procvičení jednotlivých jazykových



dovedností (Hören, Lesen, Sprechen, Schreiben). Na konci učebnice je německo-český tematický slovník k aktivnímu osvojení slovní zásoby a abecední slovník.

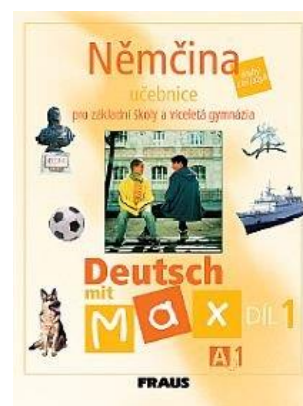
K učebnici bez pochyby patří i pracovní sešit, kde žáci naleznou rozmanitá cvičení k upevnění probrané látky. Každou lekci uzavírá oddíl Meine Grammatik a Mein Wortschatz, díky kterým si mohou žáci samostatně zopakovat gramatické učivo a slovní zásobu. Po každých dvou lekcích si na straně Meilenstein hravou formou otestují, co se naučili a zdokumentují svůj pokrok. Na konci pracovního sešitu si mohou osvojená gramatická pravidla znovu osvěžit v přehledu gramatiky.

K učebnici je možné přikoupit i dvě audio CD se všemi poslechovými texty z učebnice a pracovního sešitu slouží k nácviku poslechu s porozuměním. Na praxi měla CD k dispozici jen učitelka, která žákům pouštěla poslechové texty během hodiny, tudíž CD není k dispozici ke každé učebnici a každému žákovi.

K dispozici mají vyučující také metodickou příručku pro učitele, která obsahuje příkladové scénáře lekcí, testy ke každé lekci, transkripci všech poslechových textů z učebnice a pracovního sešitu, klíč s řešeními k učebnici a pracovnímu sešitu, doplňkové materiály k výuce reálií ke kopírování. Na praxi jsem se s příručkou nesetkala, jelikož ji učitelky neměly zakoupenou.⁶²

6.2 Deutsch mit Max 1

Učebnice Deutsch mit Max 1 je podle nakladatelství určena pro výuku druhého cizího jazyka. Je tedy určený pro výuku němčiny v 8. - 9. (resp. 7. - 9.) ročnících základních škol nebo v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií. Učebnice svým obsahem i rozsahem plně odpovídá požadavkům stanoveným v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, tj. cca 200 hodin výuky s cílem dosáhnout výstupní úrovně A1 podle SERR pro jazyky.



⁶²

Klett

[online].

[cit.

2014-03-13].

Dostupné

z: <http://www.klett.cz/index.php?language=german&csop=12&termek=1>.

Autorky čerpají své náměty z dlouholetých pedagogických zkušeností i z ohlasů na svoji první učebnici vydanou v Nakladatelství Fraus Start mit Max, která se stala jedním z nejoblíbenějších titulů na prvním stupni základních škol.

Žáci se opět setkávají s průvodcem Maxem, tentokrát mobilním telefonem, který jim bude oporou při překonávání úskalí gramatiky či slovní zásoby.

Každý díl učebnice je rozdělen do osmi tematických celků a zaměřuje se na všechny čtyři základní dovednosti – mluvení, čtení, psaní i poslech. Gramatické učivo odpovídá cílové úrovni A1, které bude dosaženo po probrání obou dílů. V každé lekci jsou přehledně stanoveny komunikační cíle. Učebnice obsahují okrajové lišty s prostorem pro mezipředmětové vztahy, strategie učení a zajímavosti z německého prostředí.

Žáci jsou vedeni k tomu, aby po probrání lekce v části Moje portfolio sami zhodnotili, nakolik se jim těchto cílů podařilo dosáhnout. Učitelům pak jistě bude oporou podrobně strukturovaný obsah, který mohou využít jako podklad při vytváření Školního vzdělávacího programu. Součástí kompletu jsou nahrávky včetně zajímavých rytmyzací (rapy), pracovní sešit s důkladnou kontrastivní prezentací probraného gramatického učiva a vloženým přehledem gramatiky a podrobně zpracovaná příručka učitele. V ní jsou kromě metodických postupů k jednotlivým lekcím zpracována také průřezová témata a konkretizovány klíčové kompetence. Součástí příručky jsou testy lekcí, zahrnující všechny čtyři dovednosti.⁶³

6.3 Themen aktuell 1

Učebnice Themen jsou dlouhodobě jedny z nejoblíbenějších učebnic určených pro dospělé a starší mládež. Přepřacovaná verze Themen aktuell navazuje na předchozí učebnice Themen, které si získali oblibu během minulých desetiletí. Charakteristické je pro tuto učebnici kvalitně zpracovaná a procvičená gramatika, zajímavé texty ze všedního dne a střední progresse.



⁶³ Učebnice nakladatelství Fraus [online]. 2014 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://ucebnice.fraus.cz/deutsch-mit-max-a1-dil-1-uc/>.

Já se zaměřím na první díl učebnice z dlouhodobě populární řady Themen aktuell. Každý svazek učebnice odpovídá jednomu stupni dle SERR a je určen pro mládež a dospělé. Učebnice Themen aktuell klade důraz na systematické procvičování komunikativních schopností a obsahuje řadu autentických poslechových cvičení. Kniha vyváženě procvičuje všechny 4 základní dovednosti.

Učebnice se zaměřuje na nácvik komunikačních dovedností v situacích všedního dne, v knize naleznete také jednoduché literární texty a knihu doprovází kvalitní nahrávky pro nácvik porozumění poslechu. Kniha je rozdělena do tří dílů, ze kterých každý náleží jednomu znalostnímu stupni dle SERR, a to od A1 po B1. V knize jsou nacvičovány všechny základní dovednosti vyváženě: čtení, psaní, mluvený projev a poslech. Výhodou této řady učebnic je dobře zpracovaná slovní zásoba a kvalitní cvičení na její upevnění, induktivní výklad gramatiky podpořený samostatnou prací s texty. Nabídka titulu je dále rozšířena o CD-ROM k prvnímu dílu s multimediálními cvičeními jako pracovním sešitem pro domácí opakování.

Rozšířením řady je také CD-ROM "cvičení jedním kliknutím myši", který obsahuje všechny texty řady Themen a umožňuje vyučujícímu pomocí několika kliknutí si sestavit vlastní pracovní listy do výuky.⁶⁴

6.4 Spaß mit Max 1

Učebnice Spaß mit Max je pokračováním učebnic Start mit Max a je tedy taktéž vydávána nakladatelstvím Fraust. Autory učebnice jsou Petr Tlustý, Vítězslava Cihlářová a Mariele U. Wicke. Učebnice byla schválena MŠMT ČR. V učebnici je zařazeno využití mezipředmětových vztahů v každé lekci učebnice. Učivo řady Spaß mit Max 1 svým pojetím plně odpovídá požadavkům formulovaným v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, zaměřuje se na vyvážený rozvoj všech

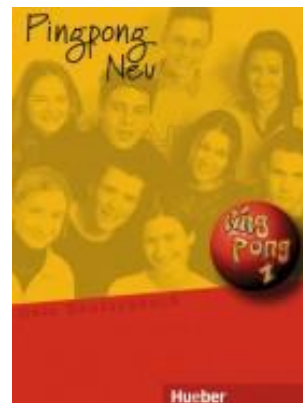


⁶⁴ Mein Deutsch [online]. 2011 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.meindeutsch.cz/nemcina-spangelstina-rustina/eshop/9-1-Cleneni-podle-druhu/153-2-Ucebnice/5/1071-Themen-aktuell-1-ucebnice-nemciny-s-CD-ROM>.

kompetencí a ve výsledku odpovídá znalostem na úrovni A1 podle stupnice SERR pro jazyky. Probírané učivo je v přímém kontextu s životem v německy mluvících zemích.⁶⁵

6.5 Pingpong Neu 1

Pingpong neu 1 je učebnice pro 2. stupeň ZŠ nebo osmileté gymnázium vydávána nakladatelstvím Hueber. Jako autoři jsou uvedeni Gabriele Kopp a Konstanze Fröhlich. Bohatě ilustrovaná učebnice přináší pro žáky zajímavá témata a zprostředkovává na základě každodenních situací autentický jazyk. Žáci se učí od první hodiny aktivně spolu komunikovat. K osvěžení hodin přispívají úkoly pro práci ve skupinách a ve dvojicích, písničky vhodné pro tuto věkovou skupinu a hry. Učebnice má schvalovací doložku ministerstva školství, je vhodná i pro výuku němčiny jako 2. cizího jazyka od 6., 7. nebo 8. tříd.⁶⁶



Těchto pět učebnic srovnám z hlediska zastoupení jazykových dovedností. Jedná se o poslech, mluvení (ústní projev), čtení, psaní a také gramatiku. Tímto bych si chtěla ověřit tvrzení, že učebnice německého jazyka bývají orientovány převážně na procvičování znalostí poslechu a čtení. Dále bych se podrobněji zabývala právě těmito dvěma dovednostmi.

⁶⁵ Učebnice nakladatelství Fraus [online]. 2014 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://ucebnice.fraus.cz/spas-mit-max-1-uc/>.

⁶⁶ Učebnice nakladatelství Fraus [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://shop-cz.hueber.de/cz/pingpong-neu-1-lb.html>.

7 Zastoupení jazykových dovedností

7.1 Učebnice Team Deutsch

Učebnice team Deutsch je určena pro 8. a 9. ročník základních škol. Na praxi jsem se však setkala s tím, že byla využívána již od 6. ročníku. Učebnice je vydávána nakladatelstvím Klett a je určena pro úroveň A1. Jako autoři jsou uvedeni Ursula Esterl, Elke Körner, Ágnes Einhorn, Aleksandra Kubicka, Hana Andrášová.

Učebnice je vydávána v barevném vydání se spoustou obrázků. Na prvních stranách jsou vysvětlené symboly, které provází žáky celou učebnicí – jedná se o poslech s porozuměním, práci ve dvojicích, práci ve skupině a o gramatiku, také jsou zde vysvětlivky, které odkazují na cvičení v pracovním sešitě. Celou knihou i pracovním sešitem žáky provází mladý kluk s cedulkou, na které je napsáno „Prima Strategie“. Ukazuje důležité tipy a triky, jak se učit německý jazyk. Celá učebnice je rozdělena do 12 lekcí:

- Hallo, wie geht's?
- Was ist in der Schule los?
- Freunde und Familie.
- Alles bunt!
- Heute ist mein Tag!
 - Treffpunkte.
 - Hurra, ein Schulfest!
 - Einkaufsbummel.
 - Mein Zuhause.
 - Auf Klassenfahrt!
 - Fit oder faul?
 - Ticks und Tricks.

Každá s lekcí je rozdělena na části: Náš cíl (ten je definován na začátku každé lekce); Komunikace; Gramatika; Projekty, hry, tvořivé činnosti; Výslovnost. Na začátku každé lekce je titulní stránka, která ukazuje tematicky zaměření lekce. V každé lekci je na okraji každé dvojstránky rámeček s názvem „Baukasten“ s nejdůležitějšími gramatickými prostředky, které by se měli žáci v dané lekci naučit a dále pak procvičit na cvičeních v pracovním sešitě. Učebnice také zahrnuje v každé lekci stránky s názvem „Fertigkeitstraining“, kde si žáci

procvičují všechny řečové dovednosti, jako jsou: poslech a čtení s porozuměním, písemný a ústní projev. Zakončením každé lekce je stránka s názvem „Im Team“, která je jakýmsi zábavným zakončením lekce, kde si žáci mohou zazpívat nějaké písničky, učí se básničky a také se zabavit různými tvořivými aktivitami.

Na konci učebnice se nachází dva překladové slovníky. Prvním je slovník tematický, který je sestavený podle lekcí a druhý je slovník komplexní, který je abecedně řazený a je jakýmsi dodatkovým slovníčkem pro rozšíření slovní zásoby žáků.

Pracovní sešit je naopak vydáván v černobílé verzi. Slouží k postupnému nácviku nového učiva. Také je rozdělen podle témat do jednotlivých lekcí. Každá lekce je zakončena stránkou, která je určena k závěrečnému procvičení a shrnutí nové gramatiky a slovní zásoby. Součástí pracovního sešitu jsou také kapitoly s názvem „Meilenstein“, kde si žáci mohou ověřit, co všechno se již naučili. Pracovní sešit je zakončen souhrnným přehledem gramatiky.

Také bych ráda zmínila použití CD. To je přístupné jen učitelům, tudíž je používáno jen ve výuce a žáci jej k dispozici nemají. K práci s učebnicí je však neodmyslitelné, jelikož některá cvičení jsou přímo označena malým CD, které značí, že se jedná o cvičení s poslechem. Tato cvičení se nachází v každé lekci a většinou opakovaně.

Jazykové prostředky v učebnici Team Deutsch

7.1.1 Výslovnost

Výslovnost je jeden z důležitých aspektů při dorozumívání se v cizím jazyce, a proto je důležité se jí v průběhu výuky věnovat. Nejen učit žáky správně vyslovovat, ale je také důležité, aby sám učitel dbal na správnou výslovnost. On je totiž vzorem svých žáků a oni se jej snaží napodobovat. Dalším vzorem jsou také mluvčí na CD nebo jiných nahrávkách, které jsou žákům během výuky pouštěny.

V učebnici Team Deutsch se s nácvikem výslovnosti téměř nesetkáme. Ani v samotném slovníčku na konci učebnice není v hranatých závorkách napsaná výslovnost, tudíž se musí s žáky zvlášť probrat a nácvik nám zabere více času. Jak jsem již zmiňovala, s touto učebnicí jsem se setkala během své praxe. Slovíčka jsem žákům zadávala na naučení za domácí úkol a jejich zkoušení probíhalo především písemně. Při slovním projevu však žáci

neuměli správně slovíčka vyslovovat a byly vidět mezery ve výslovnosti. Také jsem se účastnila školního kola čtenářské soutěže, kdy měli žáci všichni stejný text a soutěžilo v tom, kdo jej přečte nejlépe – jedním z kritérií byla právě výslovnost. I když žáci trénovali čtení textu, dělala jim výslovnost velký problém. Všichni žáci se po celou dobu studia učili právě ze zmiňované učebnice Team Deutsch.

Co se týče CD nahrávky, která je součástí učebního souboru a je během výuky využívána, opět v ní chybí jakýsi fonetický kurz. Součástí nahrávek nejsou žádné, které by se týkaly nácviku výslovnosti žáků. Žádné nahrávky na opakování výslovnosti, napodobování výslovnosti rodilého mluvčího součástí nejsou, což považuji za nedostatečné a nácvik výslovnosti je tedy odkázán pouze na učitele, který sám musí žáky výslovnosti učit. Já sama jsem to řešila tím, že jsem na začátku každé lekce s žáky jednotlivá slovíčka na konci učebnice přečetla, a oni po mě jejich výslovnost opakovali. Samozřejmě je tento způsob velmi zdoluhavý a zabere dost velkou část hodiny. Na druhou stranu slyší žáci jednotlivá slovíčka v různých rozhovorech, které jsou součástí nahrávky, ve které mluví rodilí mluvčí. Ve slovníčku mají žáci u jednotlivých slovíček alespoň zdůrazněné dlouhé samohlásky, které jsou podtržené, a krátké samohlásky, které jsou zdůrazněny tečkou pod daným písmenem.

7.1.2 Slovní zásoba

Dalším důležitým aspektem při učení se jakémukoliv cizímu jazyku je slovní zásoba, díky níž se rozvíjí žákovi jazykové schopnosti pro úspěšnou komunikaci. A nejen pro komunikaci, slovní zásoba je důležitá i proto, abychom rozuměli mluvenému slovu, či psanému textu. Právě pro žáky na základní škole by mělo být učení slovní zásoby jednodušší, než pro žáky starší, jelikož mají lepší mechanickou paměť. Důležitá je však motivace, jelikož učení se něčemu z paměti žáky moc nebaví. Je tedy důležité zapojit do výuky více smyslů a učit žáky v souvislostech a připodobňování slovíček k různým věcem, což slouží k lepšímu zapamatování. Můžeme tedy si žáky některá slovíčka názorně ukazovat, nebo je můžeme kreslit, či popisovat nějaký obrázek, což slouží k lepšímu zapamatování.

Jak jsem již zmínila, součástí učebnice Team Deutsch je i slovníček, který se nachází na konci učebnice. Slovník je rozdělen na dvě části – Tematický slovníček řazený dle lekcí a Abecední seznam slovíček. Tematický slovníček je rozdělen do 12 lekcí podle témat. Obsahuje slovíčka a obraty, které by měl každý žák aktivně ovládat. Jsou tedy děleny podle

témat, aby se žákům lépe učila a mohli si je dávat do souvislostí. Podstatná jména jsou uváděna i se členem určitým a tvarem množného čísla. Přídavná jména jsou prána vždy v mužském rodě a slovesa v infinitivu. U nepravidelných sloves jev závorce uveden i tvar třetí osoby. U každého slovíčka je vyznačený přízvuk (a - krátká samohláska, a - dlouhá samohláska).

Slovní zásoba je také procvičována pomocí nejrozličnějších ilustrací v průběhu každé lekce. Jedná se například o fotografie, které žákům názorně ukazují různé věci, u nichž jsou jednotlivá slovíčka napsána. Dále jsou to nejrozličnější obrázky, které jsou rovnou popsány nebo jsou to procvičovací cvičení, kdy žáci musí k obrázkům přiřadit správná slovíčka. Pomocí obrázků nejsou v učebnici ilustrována jen samotná slovíčka, ale i některá krátká slovní spojení.

Slovní zásoba dle mého názoru odpovídá věku žáků, pro které je učebnice určena (8. a 9. ročník), avšak by ji zvládli i žáci mladší, o čemž jsem se přesvědčila i na své praxi, kde byla učebnice používána již od 6. ročníku. Dle mého názoru chybí ve slovníčku v hranatých závorkách napsaná výslovnost, která by žákům pomohla v učení se slovíček při mluveném projevu, s čímž měli žáci někdy problémy.

7.1.3 Gramatika

Gramatické učivo je jednou ze součástí učiva cizího jazyka, i když se jedná o významný jazykový prostředek, nestojí dle mého názoru na prvním místě při výuce cizího jazyka. Gramatika je pro žáky často neoblíbeným učivem a je důležité je pojímat a vyučovat zábavnou formou.

V učebnici Team Deutsch je gramatika probírána v každé lekci. Vždy na první stránce lekce jsou nastíněny cíle jednotlivé lekce, mezi nimiž jsou zahrnuty i gramatické prostředky. Ty jsou pak dále vyobrazeny v rámečcích na každé dvojstránce. Tyto rámečky jsou pojmenovány jako „Baukasten“ a jsou zde popsány jak nejdůležitější gramatické prostředky, tak občas i lexikální dovednosti. Gramatika je zde vysvětlena hodně jednoduše, k jejímu zopakování a nacvičení slouží poté pracovní sešit, kde je vždy k dané lekci nespočet cvičení pro zopakování daného učiva. V rámečku s jednotlivou gramatikou jsou vždy uvedena čísla cvičení z pracovního sešitu, které mají žáci vypracovat.

Některá gramatika je také procvičována v učebnici. Jedná se však především o mluvený projev, jako je popis obrázku nebo rozhovor, či poslech. V učebnici Team Deutsch jsou také cvičení, která jsou zaměřena na práci ve dvojicích či ve skupinách, kdy je gramatika procvičována zábavnější formou pomocí nejrůznějších úkolů. Některá cvičení jsou zaměřena na písničky či básničky, kdy si i pomocí těchto prostředků žáci opakují gramatiku či procvičují slovní zásobu. Na praxi jsem také procvičovala s jednou písní. V první chvíli jsem měla strach, že se žáci nebudou chtít do zpěvu zapojit. V první hodině se jim opravdu nechtělo (bylo to možná způsobeno spíše ostychem, jelikož mě moc neznali). V další hodině se však žáci přestali stydět a zpívat začali. Ve třetí hodině mě dokonce přemlouvali, abychom si písničku opět zazpívali. Proto si myslím, že použití písní ve výuce má určitě své místo, jelikož to žáky baví a učí se jakousi méně násilnou formou. Gramatické učivo je vždy probíráno v tematickém souladu s danou lekcí.

K výuce gramatiky v této učebnici bych však měla jednu výtku. Jedná se o to, že některé gramatické problémy jsou dle mého názoru nesmyslně rozděleny mezi různé lekce. Například se jedná o problematiku modálních sloves, kdy v jedné lekci jsou probírána tři modální slovesa a v další lekci další. Já jsem se s tímto problémem na praxi několikrát setkala. Žáci měli již část problematiky probranou v některé z předchozích lekcí, avšak si ji nedokázali dát do souvislosti a nedokázali pochopit, že obě gramatiky patří k sobě a musela jsem probírat znovu i problematiku z předchozích lekcí. Proto jsem se poté rozhodla danou gramatiku probrat dohromady v jedné lekci a v další ji celou zopakovat. Dle mého názoru to bylo pro žáky účinnější a bylo pro ně jednodušší se daný problém naučit a lépe pochopit. Někdy jsem použila k probrání nového gramatického učiva i zápis do sešitu, jelikož mi nepřišlo názorné vysvětlení v učebnici dostačující a dobře pochopitelné.

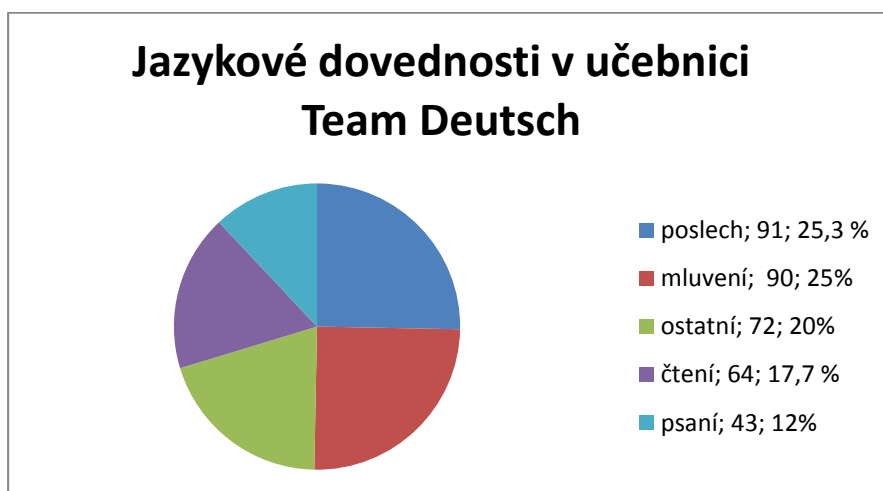
7.1.4 Pravopis

Troufám si říci, že pravopis není při výuce cizího jazyka (konkrétně tedy německého jazyka) tak významně zastoupen, jako ostatní jazykové prostředky, například slovní zásoba či gramatika. Dle mého názoru je to však chyba, jelikož žáci mají mnohdy problém s rozdílem mezi mluveným projevem a psaným textem. Německý jazyk se v písemném projevu liší od českého, kdy v češtině píšeme to, co slyším, kdežto v němčině se písemný projev od mluveného liší. A zde dělají žáci často chyby. Proto je důležité procvičovat také psaný projev.

V učebnici je zastoupen písemný projev jen minimálně. Je tu například probírána problematika psaní samohlásek a souhlásek („ei“ a „ie“), ale na písemný projev zde není kladen velký důraz. Problematika písemného projevu je procvičována v pracovním sešitě, kde jsou cvičení na procvičování slovní zásoby. Cvičení jsou zaměřena na doplňování, popis obrázku či přiřazování. Co mi však v učebním souboru chybí, jsou diktáty, kdy by žáci procvičovali pravopis z mluveného projevu. Jsou zvyklí opisovat různá slovíčka, která vidí napsaná, ale nejsou zvyklí psát něco, co slyší. Procvičování pravopisu v tomto učebním souboru tedy hodnotím spíše za nedostatečný a je potřeba, aby se této problematice učitel věnoval.

Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Team Deutsch

V učebnici Team Deutsch jsou cvičení orientována především na poslech a čtení. Do skupiny ostatní jsem zařazovala cvičení, která jsou zaměřena na dovednosti, jako jsou vytváření a zpěv, nebo také cviční, kde mají žáci něco přiřadit, vyhledat či porovnat. Tato cvičení byla většinou na konci každé lekce, kde se žáci uvolnili a zakončili lekci spíše hravou formou. U jednotlivé dovednosti jsem napsala první počet, kolikrát byla daná dovednost v jednotlivých cvičeních použita. Druhé číslo danou dovednost vyjadřuje procentuálně.



Graf č. 2 Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Team Deutsch

Největší zastoupení má v učebnici Team Deutsch, jak jsem již zmínila, poslech a psaní. Třetí nejpočetnější skupinou jsou cvičení založená na mluvení a rozhovorech. Učebnice je také hodně zaměřena na cvičení, která jsem zařadila do skupiny „ostatní“, a ty se

vyskytují ve 18,44 %. Na čtvrtém místě v pořadí se zařadilo psaní, kterému není věnována až taková pozornost jako ostatním dovednostem. Mezi jednotlivými dovednostmi však není žádný razantní rozdíl, kdy by byla jedna procvičována neustále a jiná téměř vůbec. Psaní je vykompenzováno pracovním sešitem, který je na tuto dovednost zaměřený.

Ráda bych zmínila ještě jednu zajímavou část učebnice, která se nachází na konci – mezi poslední lekcí a slovníčky. Tato část je přímo založena na procvičování jednotlivých dovedností, které jsem výše zmiňovala. Kapitola se jmenuje „Fertigkeitstraining“ a hned na první stránce jsou vypsané jednotlivé dovednosti, které zde budou procvičeny a rozvíjeny, tedy: Schreiben, Hören, Lesen a Sprechen (psaní, poslech, čtení a mluvení). Toto opakování či trénování jednotlivých dovedností je rozděleno do osmi stran, kdy je každá dovednost opakována na dvou stránkách, vždy jdoucích po sobě – poslech, mluvení, čtení a psaní.

7.2 Učebnice Themen aktuell 1

Učebnice Themen aktuell 1 je vydávána nakladatelstvím Hueber. Jako spoluautoři jsou uvedeni Hartmut Aufderstraße, Heiko Bock, Mechthild Gerdes, Jutta Müller a Helmut Müller. Učebnice i ostatní díla od nakladatelství Hueber jsou vydávány v Německu a také v německém jazyce. Čímž se tato učebnice liší od ostatních, které jsem si pro svoji diplomovou práci vybrala. V učebnici se nesetkáme s žádným překladem do českého jazyka, ale veškerá zadání jsou uvedena v jazyce německém. Jazyková učebnice Themen byla první učebnicí němčiny vydávanou v zahraničí, která u nás po roce 1989 dostala schvalovací doložku MŠMT.

Učebnice obsahuje gramatiku v přehledu, klíč ke cvičením a abecední seznam slovíček s odkazem na příslušné stránky, na kterých se toto slovo vyskytuje. Tato učebnice se liší od ostatních tím, že v obsahu není uvedeno jen téma dané lekce, ale jsou zde přímo rozepsány jednotlivé dovednosti, které si student osvojí. Dále je zde uveden seznam cvičení, rozdělený podle řečových dovedností, jež bude student trénovat, a také seznam probírané gramatiky.

Učebnice je členěna takto:

- Obsah
- Předmluva

- Lekce 1 – 10:
 - Erste Kontakte
 - Gegenstände in Haus und Haushalt
 - Essen und Trinken
 - Freizeit
 - Wohnen
 - Krankheit
 - Alltag
 - Orientierung in der Stadt
 - Kaufen und schenken
 - Deutsche Sprache und deutsche Kultur
- Gramatika
- Řešení
- Slovníček

Součástí každé učebnice je CD s nahrávkami určenými pro procvičování poslechu. K učebnici je také zvlášť vydáván pracovní sešit a dvojjazyčné slovníky. Veškeré doplňkové materiály jsou v nabídce na webových stránkách www.themen-aktuell.de.

Učebnice je barevná a obsahuje velké množství obrazového materiálu, ale poněkud malé množství cvičení na procvičování jednotlivých dovedností. Gramatika je procvičována a shrnuta až na konci učebnice v samostatné kapitole. V každé lekci je na boku stránky odkaz na místo, kde je daná gramatika vysvětlena.

Na druhé stránce jsou vysvětleny čtyři piktogramy, které se vyskytují u jednotlivých cvičení v celé učebnici. Jedná se o poslech s odkazem na CD či kazetu, dále o čtený text, třetí piktogram označuje čtení a poslední odkazuje na gramatiku – jak jsem již výše zmiňovala.

Každá lekce začíná titulní stránkou, která vyznačuje téma dané lekce. Vždy je zde uveden obrázek, které napovídá téma lekce, a také základní fráze, pojmy či slovíčka, které se k dané lekci váží. Každá lekce je jinak barevně rozlišena, což slouží k lepší orientaci. Každá lekce je pak dále členěna do jednotlivých podkapitol (1/1, 1/2, 1/3...).

Jazykové prostředky v učebnici Themen aktuell 1

7.2.1 Výslovnost

Jak jsem se již zmínila, správná výslovnost je jedním z nejdůležitějších aspektů při správné komunikaci v cizím jazyce a vede především k porozumění druhému. Výslovnost může mít při porozumění mnohem větší váhu než samotná gramatika. Její učení je nezbytné již od samotného začátku, jelikož špatné návyky ve výslovnosti se později špatně odnaučují. Její nácvik je bezpochyby spojen s poslechovými nahrávkami, které jsou na CD nahrávce (která je součástí učebnice) namluveny rodilými mluvčími, což je dobrým základem pro lepší výslovnost u žáků, kteří s touto učebnicí pracují.

V učebnici Themen aktuell se začíná s výslovností již v první lekci, kde se žáci učí abecedu (správné vyslovování jednotlivých hlásek) a také správnou výslovnost přehlásek (ä, ü, ö) a ostrého ß. Dále přechází na číslovky, kdy se učí jejich výslovnost (od 0 až do 100). V první lekci začínají žáci již s prvními poslechy, na které pak navazují první krátké rozhovory samotných žáků, které rozvíjí jejich výslovnost. Je zde však důležitá korekce učitele, který by měl žáky opravovat – ne však za každou chybu a dále žáky v komunikaci motivovat. Jednotlivá cvičení na procvičování mluveného projevu jsou vyznačována piktogramem – knihou. Je však důležité, aby učitel kladl důraz na hlasité čtení a měl přehled o úrovni čtení každého žáka. Mnohdy jsem se setkala s tím, že učitel zadal žákům čtení „v duchu“ jako samostatnou práci. Tento postup mi však nepřijde moc efektivní. Hlasitý projev žáka je důležitý, nejen aby si žák zvykal na jinou výslovnost, ale aby se nebál cizí jazyk používat.

V každé lekci jsou po okrajích napsaná základní slovíčka, zde mi však chybí napsaná jejich správná výslovnost (v hranatých závorkách). Ta není uvedena ani v samotném slovníčku na konci učebnice.

Při práci s touto učebnicí je tedy výslovnost z velké části hlavně na vyučujícím. Žáci mají k dispozici CD, které při práci s učebnicí používají, a kde jsou nahrávky namluveny rodilými mluvčími, kteří jim jsou jakýmsi vzorem. Avšak samotná učebnice žáky ke správné výslovnosti nevede. U slovíček v učebnici ani ve slovníčku, který je její součástí, není jejich výslovnost uvedena, což považuji za hlavní nedostatek. Učitel je nucen s žáky správnou výslovnost trénovat – jak při učení se nových slovíček, tak při rozhovorech a jiných ústních

projevech v hodinách německého jazyka. V minulé učebnici (Team Deutsch) u slovíček výslovnost taktéž chyběla, avšak byl uveden alespoň přízvuk.

7.2.2 Slovní zásoba

Jak jsem se již zmínila, slovní zásoba je součástí učebnice, kdy je na konci přidán slovníček, který však není rozdělen podle lekcí, ale abecedně. U každého slovíčka je sice uvedena strana, na které je slovíčko použito, avšak mi přijde tento systém složitý a nepřehledný. U slovíček navíc není uveden překlad, tudíž si žáci musí podle lekce vyhledat slovíčka ve slovníku a pak si je sami přeložit nebo si je nejlépe vypsát do svého slovníčku a přeložit. Navíc jak jsem již uvedla, není u slovíček uvedena výslovnost, tudíž by bylo nejlepší tuto činnost dělat ve vyučování, kdy by si žáci slovíčka vypsali, přeložili a s vyučujícím si pak dopsali správnou výslovnost. Což by však bylo velmi zdlouhavé.

Některá slovíčka jsou uvedena v průběhu každé lekce v malém rámečku na okraji stránky. Jelikož je učebnice vydávána v Německu, jsou slovíčka uvedena jen v německém jazyce a překlad je ponechán na vyučujícím, který je nucen s žáky jednotlivá slovíčka překládat. V první lekci jsou slovíčka uvedena bez členu – jak v jednotném, tak v množném čísle.

Slovní zásoba je v této učebnici také občas probírána zábavnější formou – např. začátek druhé nebo třetí lekce, kdy se slovíčka přiřazují k nakresleným obrázkům, což slouží k lepšímu zapamatování a také k motivaci se nová slovíčka učit. V druhé lekci zároveň přichází připojení členů ke slovíčkům v již zmiňovaných rámečcích. Což mi přijde logické, jelikož v první lekci ještě nebyla probírána gramatika rozlišování rodu podstatných jmen. Téměř každá lekce má na titulní stránce jeden nebo více obrázků, které jsou doplněny slovíčky, tudíž se žák hned na začátku lekce seznámí s nejdůležitějšími slovními spojeními či samotnými slovíčky, které bude v dané lekci používat. Musím říci, že na jednu stranu mi přijde abecední slovníček na konci učebnice chaotický, tak na druhou stranu je každá lekce dostatečně slovíčky prostoupena – jak již zmíněnými slovíčky v rámečcích, tak různými obrázky, ke kterým se slovíčka přiřazují, ale i jinými cvičeními, které jsou na slovní zásobu zaměřeny.

7.2.3 Gramatika

Troufám si říci, že gramatika je pro žáky nejméně oblíbenou dovedností, a proto jí nemůžeme žáky příliš zahltit. Samozřejmě má ve výuce své místo, ale je potřeba dbát na to, aby byla probírána co nejzábavnější formou a byla dostatečně odlehčena i jinými aktivitami.

V učebnici Themen aktuell 1 je gramatika oproti jiným učebnicím shrnuta ve zvláštní kapitole na konci – mezi lekcemi a slovníkem. Jedná se o souhrnný systém gramatiky, která je probírána v rámci daného dílu. Tato kapitola je vypracovaná přehledně, je barevně rozlišena, avšak je opět vysvětlena pouze v němčině. V této části učebnice je gramatika vysvětlena především příklady, tabulkami či názorně (pády, množné číslo, předložky, čas, slovesa...). Dle mého názoru je vysvětlení gramatiky touto formou pro žáky druhého stupně, kteří s němčinou začínají dostačující. Nepotřebují složité vysvětlení. Tento souhrn gramatiky je také dobrým vodítkem pro učitele, který s touto učebnicí pracuje. Žáci mají důležité informace a základní gramatiku po ruce a učitel s ní může v hodině dále pracovat, lépe ji vysvětlit a dále rozpracovat. Některá gramatika je v jednotlivých lekcích vysvětlena pomocí malých rámečků, stejně jako slovní zásoba, kterou jsem již zmiňovala. Tyto malé světle modré rámečky slouží jako vodítko pro procvičování dané gramatiky v jednotlivých cvičeních.

Gramatické jevy jsou v průběhu lekcemi i v zadní kapitole „Gramatika“ probírány systematicky, hierarchicky a funkčně. Celkově probíraná gramatika je jakýmsi základem pro potřebný jazykový projev, pro dorozumění se v běžných situacích každodenního života a pro čtení lehkých textů a jejich porozumění. V každé lekci je prezentováno několik gramatických jevů, které na sebe navazují a jsou shrnuty v jedné kapitole na konci učebnice.

7.2.4 Pravopis

Již na začátku učebnice Themen aktuell 1 se z piktogramů dozvídáme, že se v učebnici nachází cvičení, které se zaměřují na procvičování psaného projevu. Další rozčlenění dovedností se poté objevuje v obsahu u jednotlivých lekcí, kde je uvedeno, které dovednosti budou v které lekci rozvíjeny. Například – „Drei Kurztexte = tři krátké texty, „Dialog schreiben“ = psaní dialogu, psaní dopisu atd. Psaní je procvičováno v sedmi

z celkových deseti lekcí. Rozvíjení této dovednosti začíná již první lekcí, kde mají žáci zaznamenat adresu, kterou mají vypoštechnout z rozhovoru v nahrávce na CD.

Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Team aktuell



Graf č. 3 Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Team aktuell

Jazykové dovednosti jsou v učebnici Themen aktuell zastoupeny podobně, jako v předchozí zkoumané učebnici. Jedná se o největší zastoupení především cvičení na poslech a čtení. Obě tyto dovednosti jsou zastoupeny v učebnici téměř stejně. Další nejpočetnější skupinou jsou cvičení zaměřené na mluvení. Do skupiny ostatní jsem zařazovala cvičení, na vytváření či přiřazování a porovnání. Cvičení byla prostřídávána a rovnoměrně zastoupena ve všech lekcích. U jednotlivé dovednosti jsem napsala první počet, kolikrát byla daná dovednost v jednotlivých cvičeních použita. Druhé číslo danou dovednost vyjadřuje procentuálně.

7.3 Deutsch mit Max 1

Učebnice Deutsch mit Max je vydávána nakladatelstvím Fraus a jejich autorkami jsou Olga Fišarová a Milena Zbranková. Učebnici ilustroval Lukáš Fibrich. Nakladatelství má webové stránky (www.fraus.cz), kde jsou k dispozici ukázky z učebnic a několik poslechových textů. Učebnice je celobarevná v rozsahu 88 stran. Celou učebnicí nás provází –

sympatický mobilní telefon, který zde funguje jako rádce. Učebnice je rozdělena do osmi lekcí, plus jednu nultou lekci, kde se žáci učí základní pojmy či vazby (pozdravy, hláskování...). Každá lekce je pak dále rozdělena na: témata a texty, komunikaci a gramatiku a realie.

Témata lekcí:

- Ich heiße, ich wohne in..
- Meine Familie
- Meine Freunde
- Schule, Schule
- Mein Hobby
- Ich habe einen Computer
- Wo und wann?
- In die Ferien

Na závěr učebnice doplňuje ještě Německo–český slovníček, který je řazen abecedně a u každého slovíčka uvedeno číslo stránky, na které můžeme dané slovíčko najít.

Mimo Maxe učebnicí provází také různé symboly, které žákům naznačují, na co je dané cvičení zaměřeno. Jedná se o symboly jako mluvení, čtení, psaní, poslech, internet, hra, pro chytré hlavy, zamysli se, hudební doprovod, práce s mapou a portfolio.

Jazykové prostředky v učebnici Deutsch mit Max 1

7.3.1 Výslovnost

Nácvik výslovnosti v učebnici Deutsch mit Max je orientován především na začátek učebnice, tj. do nulté lekce, kde se žáci seznamují se základy němčiny. Ať jde o první slovíčka či fráze, tak i o faktografické poznatky. Žáci se zde učí výslovnost základních frází, se kterými se setkávají v každodenním životě. Jedná se o pozdravy, číslice, dny v týdnu atd. Nácvik výslovnosti zde probíhá především napodobováním, a to z nahrávek na CD, které k učebnici patří (ne však ke každé jako je tomu u učebnice Themen deutsch 1, ale CD má k dispozici jen učitel, tudíž s ním žáci přijdou do styku jen ve výuce). Nácvik výslovnosti prochází napříč učebnicí v některých poslechových cvičeních, kde mají žáci za úkol opakovat slovíčka či fráze. Samozřejmě je zde potřeba kontroly vyučujícího, který by měl být při

nácviku nápomocen. Výslovnost je také procvičována pomocí čtení, kdy je přímo u cvičení (který jsou vyznačena piktogramem ve tvaru knihy). Moc se mi líbí, že je u těchto cvičení napsán pokyn „čti nahlas“.

Poslechová cvičení jsou vyznačena piktogramem s obrázkem ucha, tudíž se žáci rychle zorientují, které cvičení je na poslech zaměřeno. V úvodní lekci jsou cvičení zaměřená spíše hravou formou – a to platí i pro cvičení zaměřená na výslovnost. Jedná se o cvičení zaměřená na poslech a následné opakování výslovnosti. Například: cvičení „Poslouchej a přidej se“, které se orientuje na vyslovování jednotlivých hlásek spolu s jednoduchými rýmy. V další části se žáci učí výslovnost na jednoduchých německých jazykolamech, což může být pro žáky vtipné a tudíž zajímavé, a dle mého názoru je mohou taková cvičení bavit. Zároveň se mi líbí, že hned na začátku učebnice je lekce, která je zaměřena na aktivitu dětí, která je však zaměřena velmi zábavně a děti jsou pro výuky němčiny motivováni a nejsou hned na začátku odrazeni například gramatikou.

7.3.2 Slovní zásoba

Slovní zásoba je, jako u obou předchozích učebnic, shrnuta ve slovníčku na konci učebnice. Poprvé jsou však přeložena do češtiny, což vidím jako velkou výhodu v tom, že učitel ušetří mnoho času při překladu. Co mi však ve slovníčku chybí (jako i u předchozích učebnic) je výslovnost jednotlivých slovíček. Další nevýhodou je opět abecedně řazený slovníček. Dle mého názoru je vhodnější, aby byl slovníček řazen dle lekcí a žáci se slovíčka učili postupně – průběžně s každou lekcí. V tomto případě si žáci musí slovíčka podle lekcí vypisovat či barevně znázorňovat, což mi přijde zbytečně zmatené. Slovní zásoba je však zařazena i v průběhu každé lekce. Některá slovíčka či jednoduché fráze jsou přeloženy v okrajích stránek. Slovíčka jsou také procvičována v některých cvičeních, kde mají žáci přiřadit slovíčko k obrázku či na začátku některých lekcí mají již slovíčka znázorněna obrázkem nebo fotografií.

7.3.3 Gramatika

Jak jsem se již zmínila, gramatika je zahrnuta v každé lekci. Není však vyčleněna přímo, ale je zakomponována mezi jednotlivé cvičení a texty. Na každou novou gramatiku

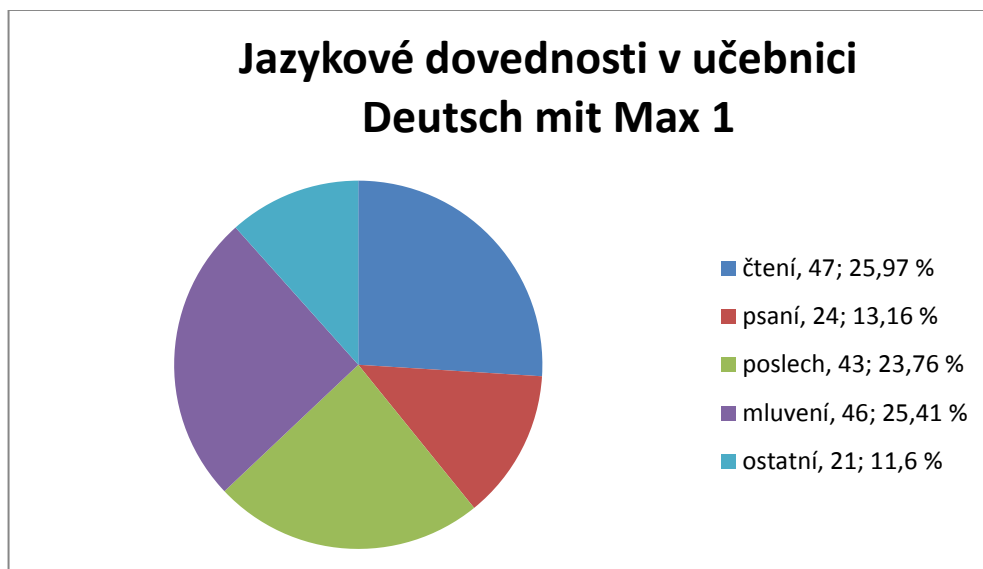
upozorňuje Max oranžovým rámečkem s nadpisem „Grammatik“. Líbí se mi, že je zde vysvětlení gramatiky prováděno nenásilnou formou, kdy Max žáků jen názorně vysvětluje daný problém. Spíše je daná gramatika jen nastíněna a je pak na vyučujícím, aby ji blíže vysvětlil. Některá problematika je pak vysvětlena na okrajích stránky (mnohdy v češtině), což mi přijde také jako dobrý nápad.

Součástí probírané gramatiky každé lekce je „mé portfolio“. Toto portfolio je modrý odstavec na konci každé lekce, který žákům překládá, co se v dané lekci naučili. (Např. Už umím: představit sebe i jiné osoby, odpovídat na jednoduché otázky, vyplnit jednoduchý formulář...). Dle mého názoru by bylo dobré si s touto učebnicí své portfolio vést. Když už je tu naznačeno, co to portfolio znamená, mohli by si žáci založit svoji složku, kde by si zakládali všechny své úkoly a práce.

7.3.4 Pravopis

Jednou z dovedností, na kterou je učebnice Deutsch mit Max zaměřena je nácvik psaní. Této dovednosti jsou přímo věnována některá cvičení, která jsou součástí učebnice a jsou vyznačena piktogramem ve tvaru tužky. Procvičování psaní je začleněno již do přípravné (nulté) lekce, kde žáci z poslechu doplňují jen chybějící písmena do slov. V dalších lekcích již píšou celé slova a později i věty. Jedná se o cvičení zaměřená na doplňování slov do věty, vyplnění formulářů, přepis vět do sešitu. Líbí se mi, že učebnice žáky orientuje i na přepisování či psaní do sešitu. Ostatní učebnice byly zaměřené spíše jen na doplňování slov přímo v učebnici.

Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Deutsch mit Max 1



Graf č. 4 Vyhodnocení jazykových dovedností v Deutsch mit Max 1

V této učebnici byly jednotlivé dovednosti trochu v jiném pořadí než v učebnicích předchozích. Mezi dvě nejpočetnější skupiny se zařadily dovednosti čtení a mluvení. V této učebnici bylo menší zastoupení poslechových cvičení než v ostatních učebnicích. Předposlední příčku obsadila opět dovednost psaní. Do kategorie ostatní jsem zařadila cvičení zaměřená na přiřazování, hry, hádanky, projekty, písničky, kvízy a různé vytváření. Jednalo se o motivující cvičení zaměřená na zábavu.

7.4 Učebnice Spaß mit Max 1

Učebnice Spaß mit Max je pokračováním učebnic Start mit Max a je tedy taktéž vydávána nakladatelstvím Fraust. Autory učebnice jsou Petr Tlustý, Vítězslava Cihlářová a Mariele U. Wicke. Učebnice má 108 stran a je bohatě ilustrovaná. Učebnice je rozdělena do osmi lekcí, za nimiž je řazen Česko-německý a Německo-český slovník a pokyny. Učebnice je psaná v německém jazyce, avšak některé vysvětlivky jsou doplněny v jazyce českém. K učebnici patří také pracovní sešit, metodická příručka a také CD, které však není součástí každé učebnice a musí se pořídit zvlášť.

V učebnici jsou probírána následující témata:

- Schule
- Tiere
- Freizeit
- Wie wir Wohnen
- Rund ums Essen
- Märchen
- Kontakte
- Kleidung

Jazykové prostředky v učebnici Spaß mit Max 1

7.4.1 Výslovnost

V učebnici Spaß mit Max 1 není kladen velký důraz na nácvik výslovnosti. Žáci si osvojují správnou výslovnost díky poslechu nahrávek na CD, které je využíváno v hodinách. Nenachází se tu však cvičení, která by byla přímo zaměřena na výslovnost, nebo alespoň na opakování poslechu. Ani v jednom ze slovníků na konci učebnice není v hranatých závorkách uvedena správná výslovnost. V každé lekci je odstaveček se slovíčky, kde je alespoň naznačen důraz na krátké a dlouhé souhlásky. Nácvik výslovnosti je tedy opět ponechán z velké části na samotném vyučujícím, který by měl žáky vést ke správné výslovnosti a měl by si v hodině vyčlenit čas na její nácvik.

7.4.2 Slovní zásoba

Slovní zásoba je v této učebnici probírána v každé lekci, kde je umístěna tabulka se základními slovíčky a jejich překladem do češtiny, tudíž mají žáci slovíčka pěkně po ruce a mohou s nimi během hodiny pracovat. Všechna tato slovíčka jsou potom shrnuta ve slovníčcích, které je umístěny na konci učebnice. Jedná se o česko-německý slovník a německo-český slovník. Slovní zásoba je pak dále procvičována v každé lekci. Cvičení bývají zaměřena na doplňování a přiřazování slovíček k obrázkům či fotografiím.

7.4.3 Gramatika

V učebnici Spaß mit Max je gramatika obsažena v každé lekci. Je vždy vysvětlena na konci lekce a je vyznačena žlutými rámečky s nadpisem „Grammatik“. Na okrajích jednotlivých rámečků s gramatikou, bývají mnohdy české vysvětlivky – na co si mají žáci dát pozor, čemu se vyvarovat a na co se zaměřit. Gramatika, tedy její vysvětlení, je umístěno sice na konec lekce, ale cvičení, která slouží procvičení daného jevu, se vyskytují v průběhu celé lekce. Proto je vhodné nejdříve nalistovat konec lekce a s žáky danou problematiku probrat, a až po té se zaměřit na jednotlivá cvičení. Ty jsou nejvíce zaměřena na doplňování, dopisování vět, výběru správné možnosti, přiřazování atd.

7.4.4 Pravopis

Psaní je v učebnici zastoupeno jen minimálně. Jedná se spíše o doplňování slov do vět, dopisování neúplných vět nebo doplňování slov do křížovky. Na rozvíjení psaného projevu je tedy u této učebnice zaměřen spíše pracovní sešit, který jsem však blíže nezkoumala. Myslím si, že by bylo vhodné zařazení písemného projevu v podobě krátkých slohových prací, které by se mohly psát k tématům jednotlivých lekcí.

V učebnici Spaß mit Max je celkově málo cvičení, při výzkumu všech pěti učebnic jich bylo v této učebnici nejméně. Je nejspíše spoléháno na procvičení jednotlivých dovedností v pracovním sešitě.

Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Spaß mit Max 1



Graf č. 5 Vyhodnocení jazykových dovedností v Spaß mit Max 1

V učebnici Spaß mit Max se vyskytuje nejvíce cvičení zaměřených na čtení a poté na poslech. Velké zastoupení mají také cvičení, která se orientují na procvičování mluveného projevu. Nejméně se vyskytují cvičení, která rozvíjí psaní a také kategorie ostatní, do které jsem zařadila cvičení, která byla zaměřená na přiřazování, kroužkování, křížovky či různé hry – cvičení byla spíše motivačního charakteru.

7.5 Učebnice Pingpong Neu 1

Učebnice Pingpong neu 1 je určena pro 2. stupeň ZŠ nebo osmileté gymnázium a je vydávána nakladatelstvím Hueber. Jako autoři jsou uvedeni Gabriele Kopp a Konstanze Fröhlich. Při práci s učebnicí máme k dispozici také ke koupi pracovní sešit, metodickou příručku a CD, které však není součástí. Učebnice Pingpong 1 je vydávána v německém jazyce. Žáci se učí od první hodiny aktivně spolu komunikovat. K osvěžení hodin přispívají úkoly pro práci ve skupinách a ve dvojicích, písničky vhodné pro tuto věkovou skupinu a hry. Učebnice je rozdělena do tří tematických okruhů, které se pak dále dělí na lekce. Na konci učebnice je abecedně řazený slovníček, který však není přeložený do češtiny. Učebnice je členěna takto:

- Themenkreis Das sind wir

- Ich und die anderen
- So sind wir!
- Vater, Mutter, Opa, Oma und Co
- Zu Hause
- Themenkreis Alltag und Schule
 - Schule
 - Schulsachen
 - Leute, Leute
 - Junge Leute
- Themenkreis Alltag und Freizeit
 - Alle Tage wieder
 - Was machen wir heute?
 - Ab in die Ferien!
 - Guten Appetit!

Jazykové prostředky v učebnici Pingpong Neu 1

7.5.1 Výslovnost

V učebnici Pingpong Neu 1 se nenachází cvičení, která by se přímo zaměřovala na nácvik výslovnosti – například opakování slovíček z nahrávky. Co se týče slovní zásoby, tak zde ve slovníčku její opět uvedena výslovnost jednotlivých slovíček, jako i v předchozích učebnicích. Učebnice je však hodně zaměřena na rozhovory, čím si myslím žáci upevňují řečové dovednosti v cizím jazyce. Záleží však na vyučujícím, aby je vedl ke správné výslovnosti a opravoval je. Některá cvičení jsou zaměřena i na poslech nahrávek na CD. Poslechová cvičení také slouží k rozvoji správné výslovnosti. Čím častěji tedy žák slyší mluvené slovo, tím spíše se naučí správně vyslovovat. Základní výslovnost jednotlivých hlásek společně s přehláskami se žáci učí ve třetí lekci v sekci „Lernwortschatz“.

7.5.2 Slovní zásoba

Jako i v předchozích učebnicích, je součástí i této učebnice slovníček, který je umístěn na konci učebnice. Slovníček je řazený abecedně a není rozdělen do jednotlivých lekcí.

V tomto případě to však nevadí, jelikož je součástí každé lekce malý slovníček. Kromě slovníčku je na konci každé lekce také část, která se zaměřuje na procvičování slovní zásoby. Tato část se nazývá Lernwortschatz a jsou zde názorně vysvětlena některá slovíčka nebo jinak vysvětlena. Nejedná se jen o procvičení samotných slovíček ale i slovních spojení. Slovní zásoba je také společně s výslovností procvičována v podobě písni, které jsou součástí nahrávek na CD.

7.5.3 Gramatika

Gramatika je v této učebnici probírána v každé lekci, její shrnutí je vždy uvedeno na konci lekce na samostatné stránce nebo na části stránky, která je odlišena zelenou barvou a nadpisem „Grammatik“. Již na začátku učebnice se dozvíme, jakou gramatikou se budeme v této učebnici zabývat. Jednotlivé gramatické jevy jsou vepsány ke každé lekci již v obsahu. Na procvičení gramatiky je v každé lekci vyčleněno několik cvičení. Zajímavostí je, že některá cvičení jsou označena piktogramem, na kterém jsou vyobrazeny dvě osoby. Jedná se o cvičení, která se zaměřují na spolupráci žáků. Tato varianta se mi moc líbí, jelikož spolupráce je důležitá a to i při výuce německého jazyka.

7.5.4 Pravopis

V učebnici Pingpong neu 1 je psaní jednou z rozvíjených dovedností. Již na začátku na tuto skutečnost upozorňuje výčet piktogramů. Cvičení zaměřená na rozvoj psaní jsou označena tužkou. Tato cvičení jsou zaměřena především na psaní krátkých slohových prací či různých informací o sobě. Tato cvičení jsou také součástí cvičení na poslech, kdy si žáci zaznamenávají informace, které slyší na nahrávce nebo jen navazují na téma poslechu.

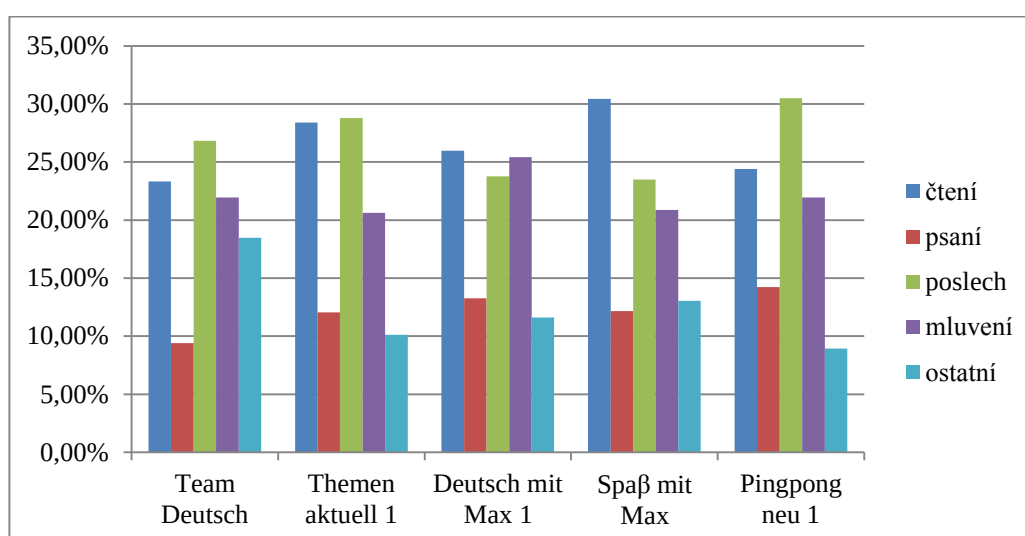
7.5.5 Vyhodnocení jazykových dovedností v učebnici Pingpong Neu 1



Graf č. 6 Vyhodnocení jazykových dovedností v Pingpong Neu 1

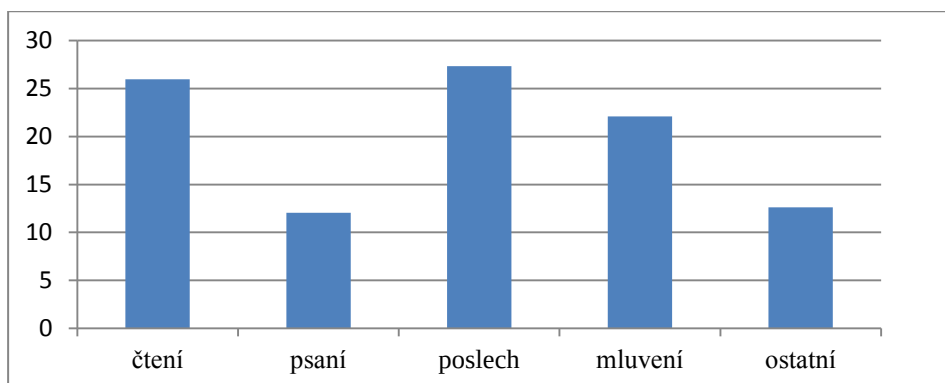
V učebnici Pingpong Neu1 se nejvíce vyskytovala cvičení na poslech ve 30,5 %. Ve 24,39 % se vyskytovala cvičení zaměřená na čtení. Třetí nejčastější skupinou je mluvení. Do skupiny ostatní jsem opět zařazovala cvičení, která nepatřila ani do jedné dovednostní skupiny. Jednalo se spíše o uvolňující cvičení, zaměřená spíše na zábavu. Například různá hry, písničky, křížovky či doplňovačky. Nejméně zastoupenou dovedností bylo psaní, které bylo zastoupeno jen 14,23%.

7.6 Porovnání jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích



Graf č. 7 Porovnání jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích

7.7 Zastoupení jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích



Graf č. 8 Zastoupení jednotlivých dovedností ve všech zkoumaných učebnicích

Z grafů můžeme vidět zastoupení jednotlivých dovedností u všech hodnocených učebnic. Nejvíce cvičení bylo založeno na procvičení receptivních dovedností - čtení a poslechu, což potvrdilo moji domněnku. Často se vyskytovala cvičení, která se zaměřovala na procvičení mluveného projevu. Menší zastoupení měla cvičení na rozvoj psaného projevu. Psaní bylo ve všech učebnicích zastoupeno poměrně stejně často. Do kategorie další jsem zařadila cvičení, která se netýkala ani jedné z dovedností a byla zaměřena především na motivaci a zábavu žáků. Jednalo se především o různé hry, projekty, písničky a básničky, vytváření a další různá cvičení, při kterých se žáci uvolnili. I taková cvičení jsou v průběhu vyučování potřebná, aby žáci neměli pocit neustálého učení se, ale také zábavy.

8 Hodnocení receptivních dovedností v jednotlivých učebnicích

Protože se ve zkoumaných učebnicích nejčastěji vyskytovala cvičení na rozvoj receptivních dovedností, zaměřím se v další části na jejich vyhodnocení pomocí kategoriálních systémů, a to především na to, zda jsou cvičení formulována žákům srozumitelně, zda se jimi dále pracuje a na co jsou daná cvičení zaměřena. Kategoriální systémy pro vyhodnocení receptivních řečových dovedností jsem použila podle vzoru Kristýny Taušové (viz příloha). V učebnicích budu hodnotit pouze část učebnic – zhruba dvě nebo tři lekce, které odpovídají třiceti až čtyřiceti stranám.

U cvičení na poslech s porozuměním se zaměřím na část před poslechem (přípravná fáze), na část během poslechu (ta se dělí na globální poslech, selektivní poslech a detailní poslech) a na část po poslechu. Ve všech třech částech budu dále vyhodnocovat jednotlivé strategie.

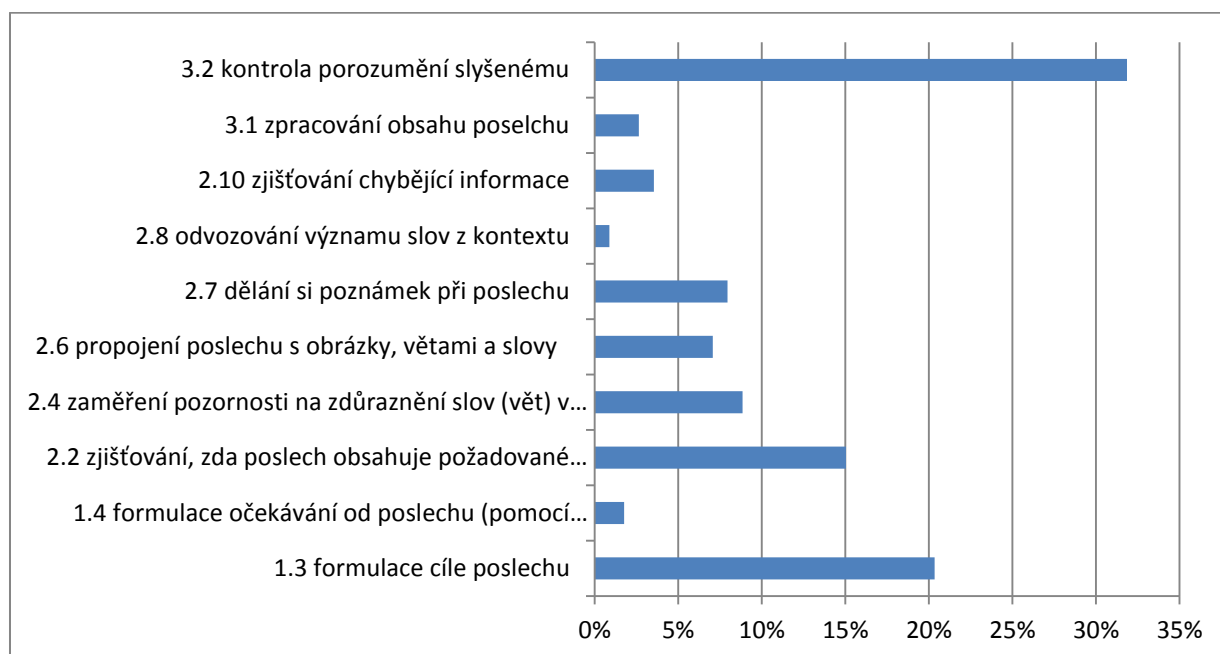
U cvičení zaměřených na čtení s porozuměním se budu hodnotit opět na tři fáze. Jedná se fázi před poslechem (přípravná fáze), na fázi během poslechu (globální poslech, selektivní poslech a detailní poslech) a na fázi po poslechu. Všechny fáze se pak dále dělí na jednotlivé strategie. Ty jsou podrobněji popsány v tabulce v příloze.

8.1 Výsledky ověřování v jednotlivých učebnicích

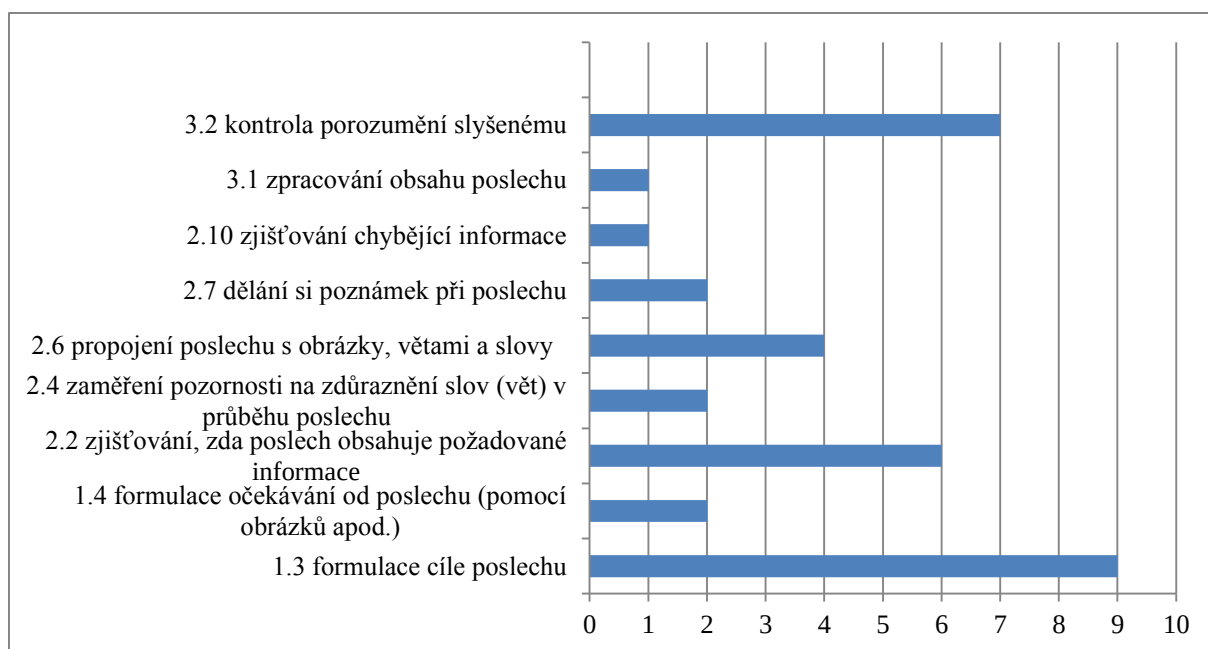
8.1.1 Poslech s porozuměním

V hodnocených učebnicích se vyskytlo 10 strategií učení k poslechu s porozuměním (z 18), což je zhruba 56%. Nejčastěji se zde objevovala strategie 3.2 kontrola porozumění slyšenému (žák řeší doplňující úkoly k poslechu, např. hraní rolí, vyjádření vlastního názoru - písemně či ústně, diskuze, interview...). Je důležité, aby se s daným cvičením dále pracovalo a žáci mohli zodpovídat doplňující otázky. Tyto úkoly žáky nutí, aby se na text či nahrávku více soustředili a dávali pozor, dále rozvíjeli myšlenky a snažili se o daném tématu přemýšlet. Poměrně často se vyskytovala strategie 1.3 formulace cíle poslechu (na co se má žák soustředit, co by měl zjistit, jaké informace získat) a také strategie 2.2 zjišťování, zda poslech obsahuje požadované informace (žák vybírá určité informace, rozhoduje ANO X NE, správně X špatně, Kdo? Kde? Kdy? apod). Formulace cíle je dle mého názoru nedůležitější částí

zadání cvičení. Je důležité, aby si žák předem uvědomil, na co se má zaměřit. Cíl však nebyl určen u všech cvičení, což je považuji za velký nedostatek. Menší zastoupení měly strategie 2.4 zaměření pozornosti na zdůraznění slov (vět) v průběhu poslechu (žák se soustředí na větnou melodii, důraz na určitá slova), 2.7 dělání si poznámek při poslechu (žák si zaznamenává hlavní body poslechu) a 2.6 propojení poslechu s obrázky, větami a slovy (žák sleduje obrázky, věty, slova a přiřazuje je k odpovídajícím částem poslechu, nebo seřazuje příběh). Strategie 2.4 byla nejčastěji obsažena v učebnici Deutsch mit Max. Tato učebnice je tedy ze všech zkoumaných nejvíce zaměřena na nácvik výslovnosti. V ostatních učebnicích se nácvik výslovnosti – zdůraznění hlásek či slovech téměř nevyskytuje. Ostatní strategie se v učebnicích vyskytovali jen minimálně. Jednalo se o strategie 2.10 zjišťování chybějící informace (tzv. mezerovité texty – „Lückentexte“, žák se soustředí na konkrétní slova, nebo kratší úseky poslechu a zapisuje je do mezer textu), 3.1 zpracování obsahu poslechu (žák si doplňuje své poznámky, rekonstruuje poslech – písemně či ústně) a 2.8 odvozování významu slov z kontextu (žák vysvětlí určité slovo na základě informací z poslechu). Je zjevné, že v učebnicích chybí jasná formulace cílů, a že cvičení zaměřená na receptivní dovednosti nejsou příliš propracovaná. Níže se zaměřím na výskyt jednotlivých dovedností v konkrétních učebnicích.

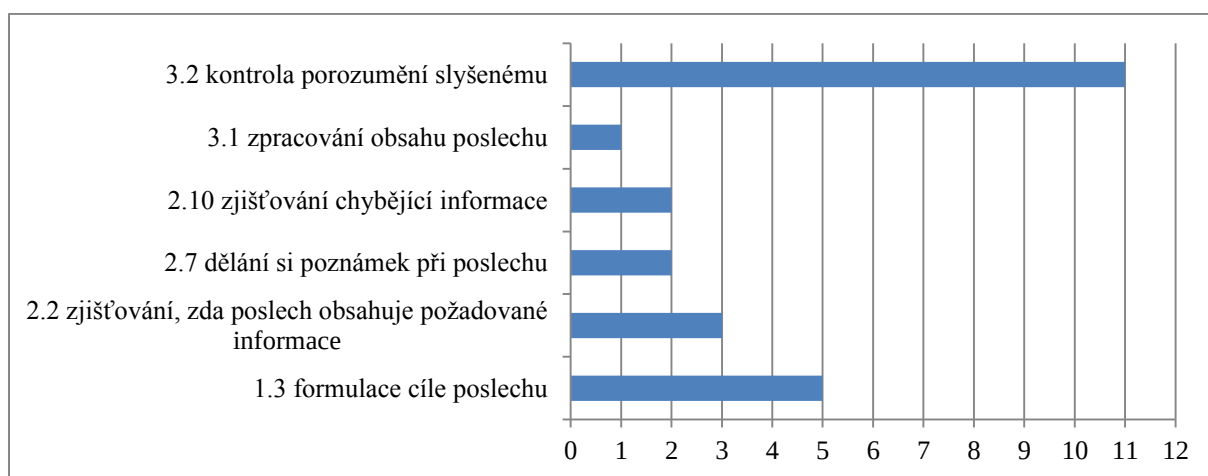


Graf č. 9: Zastoupení strategií učení k poslechu s porozuměním – celkové výsledky



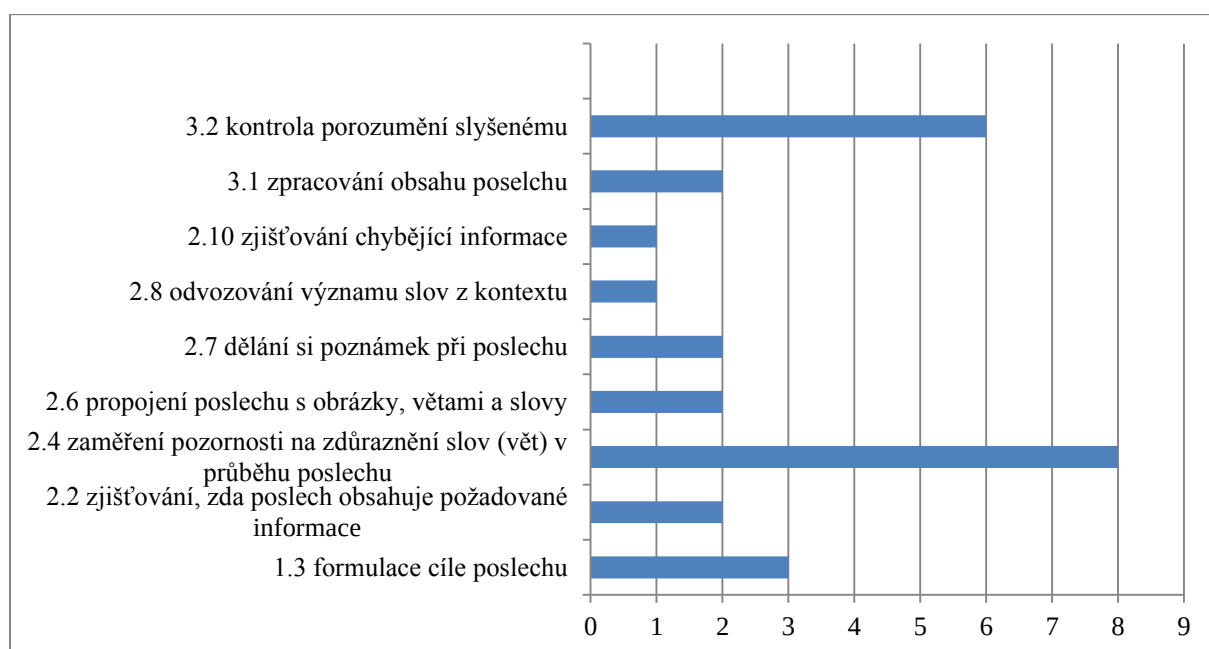
Graf č. 10 – Poslech s porozuměním v učebnici Team Deutsch

V učebnici Team Deutsch se vyskytovalo celkem 9 kategorií. Nejvíce byla zastoupena kategorie 1.3 formulace cíle poslechu. Dle mého názoru je jednou z nejzákladnějších kategorií a měla by být zastoupena u každého cvičení. Je totiž důležité, aby žák věděl, na co si má dávat při poslechu pozor a lépe se soustředil. Oproti ostatním učebnicím je tady žák předem obeznámen, na co se má v daném cvičení zaměřit. Poměrně často byly zastoupeny kategorie 2.2, 2.6 a 3.2. U většiny cvičení dochází také ke zpětné vazbě, tedy k ověřování získaných dovedností. Cvičení jsou dále rozpracována a jsou u nich zařazeny doplňující otázky či úkoly. Ostatní kategorie se v této učebnici objevovaly jen minimálně.



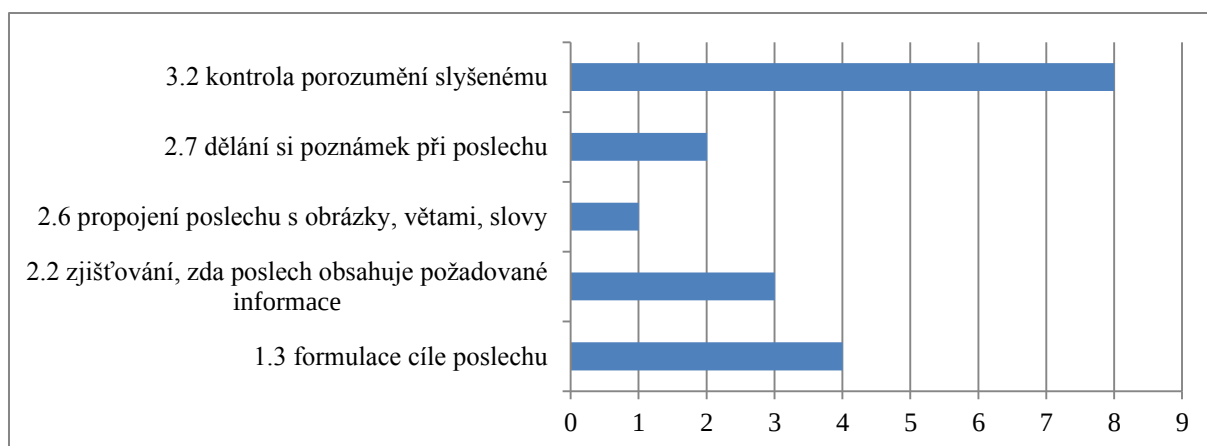
Graf č. 11 – Poslech s porozuměním v učebnici Themen aktuell 1

V učebnici Themen aktuell 1 se vyskytlo 6 zkoumaných kategorií poslechu s porozuměním. Nejčastěji se objevovala kategorie 3.2 kontrola porozumění textu, kdy měl žák vyřešit doplňující úkoly k danému poslechu. Méně často se pak objevovala kategorie 1.3 formulace cíle poslechu a 2.2 zjišťování, zda poslech obsahuje požadované informace. Ostatní kategorie se v učebnici vyskytovaly již méně. V této učebnici byl méně formulovaný cíl poslechových cvičení, avšak byl u většiny cvičení zadán doplňující úkol. Žák si tedy nahrávku nejprve vyslechl a dále s ní pracoval. Tato forma se zaměřuje na vnímání celého poslechu. Žák musí vnímat nahrávku jako celek a dává pozor na veškeré informace, tedy nejen na ty nejdůležitější fakta nebo na předem zadané úkoly. U této formy cvičení je jasné, že se cíle poslechu nevyskytují tak často.



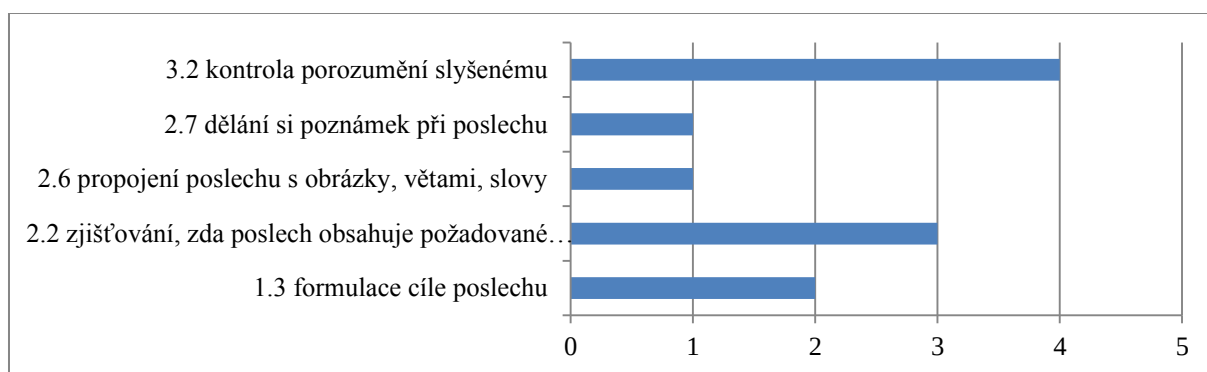
Graf č.12 – Poslech s porozuměním v učebnici Deutsch mit Max 1

V další zkoumané učebnici – konkrétně v Deutsch mit Max 1 se objevilo celkem devět kategorií. Nejčastěji se objevovala kategorie 2.4 zaměření pozornosti na zdůraznění slov (vět) v průběhu poslechu. Ze všech učebnic se v této učebnici vyskytla tato kategorie nejčastěji, což ukazuje největší zaměřenost této učebnici na zaměření a nácvik výslovnosti, což mi u ostatních učebnic chybělo. V pořadí další je kategorie 3.2 kontrola porozumění slyšenému, kdy byl daný poslech doplněn o další úkol. Ostatní dovednosti byly zastoupeny podstatně méně. V této učebnici se mi líbí, že i když je určena pro začátečníky, je zde kladen důraz na výslovnost již od první lekce. U ostatních učebnic se nácvik výslovnosti vyskytuje jen minimálně nebo vůbec.



Graf č. 13 – Poslech s porozuměním v učebnici Spass mit Max

V této učebnici se objevovalo celkem 5 kategorií. Nejčastěji se vyskytovala kategorie a kategorie 3.2 kontrola porozumění slyšenému stejně jako u učebnice Themen aktuell 1. Další nejčastější byla strategie 1.3 formulace cíle. V učebnici tedy nebyl mnohdy formulovaný cíl, jelikož se žáci museli zaměřit na nahrávku jako celek a s nahrávkou dále pracovali pomocí doplňujících otázek či jiných úkolů. Jediný nedostatek v této učebnici vidím v tom, že u doplňujících cvičení nebylo v zadání řečeno, aby byla žákům puštěna nahrávka ještě jednou, kdy se žáci mohli lépe soustředit na doplňující otázky. Kategorie 2.2 zjišťování, zda poslech obsahuje požadované informace a 2.7 dělání si poznámek při poslechu byly v učebnici Spass mit Max zastoupeny již méně. Poslední kategorie 2.6 propojení poslechu s obrázky, větami a slovy se v učebnici objevovala jen minimálně.



Graf č. 14 – Poslech s porozuměním v učebnici Pingpong 1

V učebnici Pingpong 1 se vyskytovalo poměrně málo kategorií – jen pět. Nejčastěji se objevovala kategorie 3.2 kontrola porozumění slyšenému a kategorie 2.2 zjišťování, zda poslech obsahuje požadované informace. Ostatní kategorie byly zastoupeny jen zřídka.

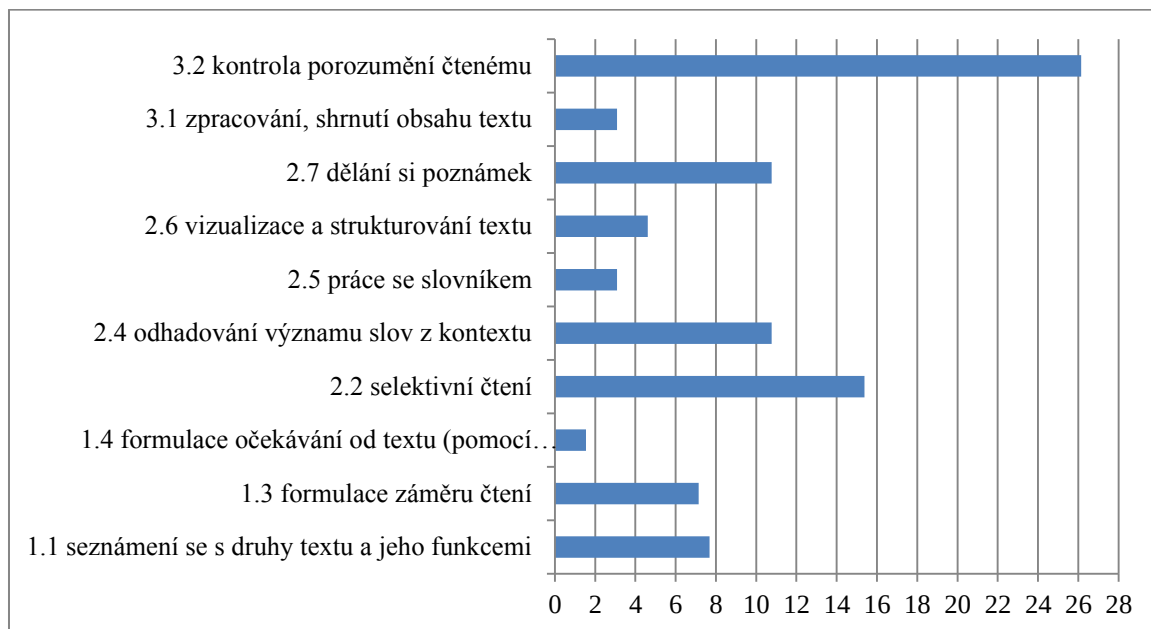
V učebnici Pingpong chyběla u jednotlivých cvičení většinou jednak formulace cíle a také s nahrávkou příliš nepracovalo. Cvičení byla nejvíce zaměřena na druhou fázi, tedy během poslechu. U cvičení se sice objevovala nejčastěji strategie kontroly slyšenému, ale ani ta nebyla zastoupena příliš často. Cvičení zaměřená na poslech nebyla dle mého názoru moc propracovaná, jelikož je učebnice staršího vydání.

8.1.2 Čtení s porozuměním

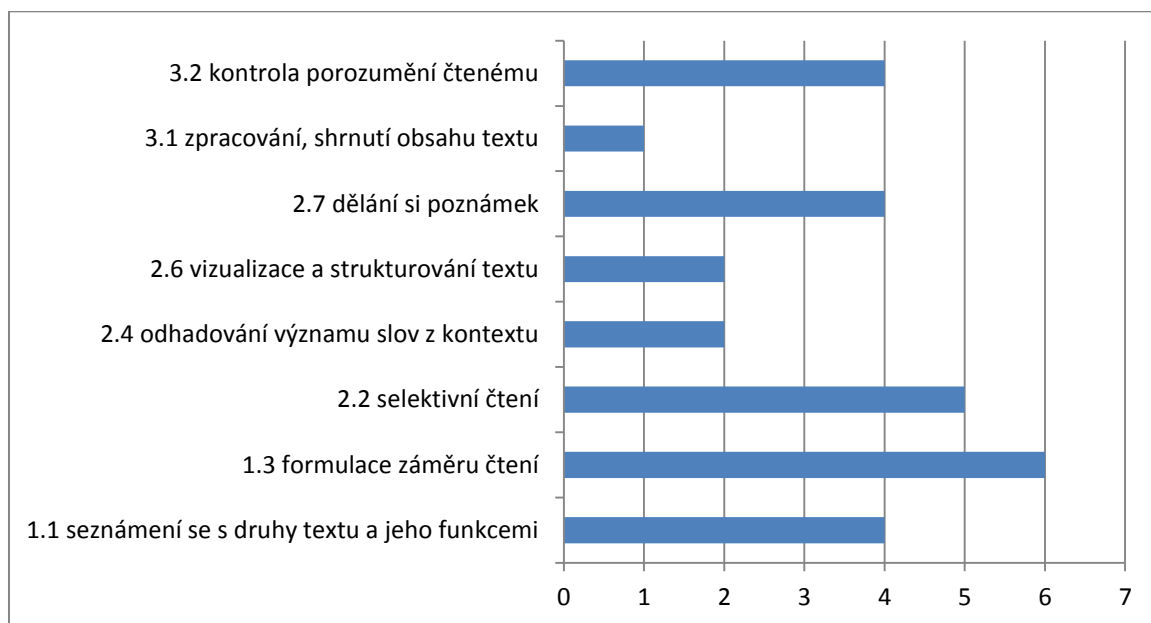
Z 15 strategií ke čtení s porozuměním se v učebnicích objevilo 10 strategií, což je zhruba 67 %. Nejvíce zde byla zastoupena kategorie 3.2 kontrola porozumění čtenému (žák řeší doplňující úkoly k textu, např. hraní rolí, vyjádření vlastního názoru - písemně či ústně, diskuze, interview...). Četnost zastoupení této strategie se shoduje s výsledky u cvičení zaměřených na poslech s porozuměním. Poměrně často se také vyskytovaly strategie 2.2 selektivní čtení (žák z textu vybírá určité informace; hledá odpovědi na otázky: Kdo? Kde? Kdy? Jak? Proč?), 2.7 dělání si poznámek (žák si z textu vypisuje hlavní body) a strategie 2.4 odhadování významu slov z kontextu (žák odhaduje význam neznámých slov pomocí kontextu; např. zná již část slova, jedná se o mezinárodní slovo apod.). Se zastoupením 5 – 10% se také vyskytovaly strategie 1.1 seznámení se s druhem textu a jeho funkcemi (žák se seznamuje s různými druhy textu – zpráva, inzerát atp. a poznává jejich charakteristické znaky), dále strategie 1.3 formulace záměru čtení (na co se má žák soustředit, co by měl zjistit, jaké informace získat). Tak malé zastoupení této strategie jsem nečekala. Je velmi důležité, aby žáci věděli, jak s daným cvičením pracovat, na co se zaměřit, aby se lépe na text soustředili. V učebnicích se často objevovalo zadání „čti“ a s textem se pak dále nepracovalo.

Ostatní strategie se v učebnicích vyskytovaly jen minimálně. Jednalo se o strategie 2.6 vizualizace a strukturování textu (žák vyznačuje hlavní myšlenky, klíčová slova, důležitá místa v textu, internacionalismy, vytváří podnadpisy apod.), 2.5 práce se slovníkem (neznámá slova, která žák nedokáže odhadnout, může vyhledat ve slovníku), 3.1 zpracování, shrnutí obsahu textu (žák si doplňuje své poznámky, rekonstruuje text – písemně či ústně) a nejméně se vyskytoval strategie 1.4 formulace očekávání textu -pomocí obrázků apod. (žák vytváří hypotézy o obsahu textu za pomoci doplňujících obrázků, tabulek, názvu textu apod.).

U cvičení většinou chyběla formulace cíle a práce se slovníkem. Nejčastěji byly k jednotlivým cvičením doplněny doplňující úkoly. Texty byly zaměřeny spíše na selektivní čtení, kdy se žáci zaměřovali spíše na určité informace než na celý text.



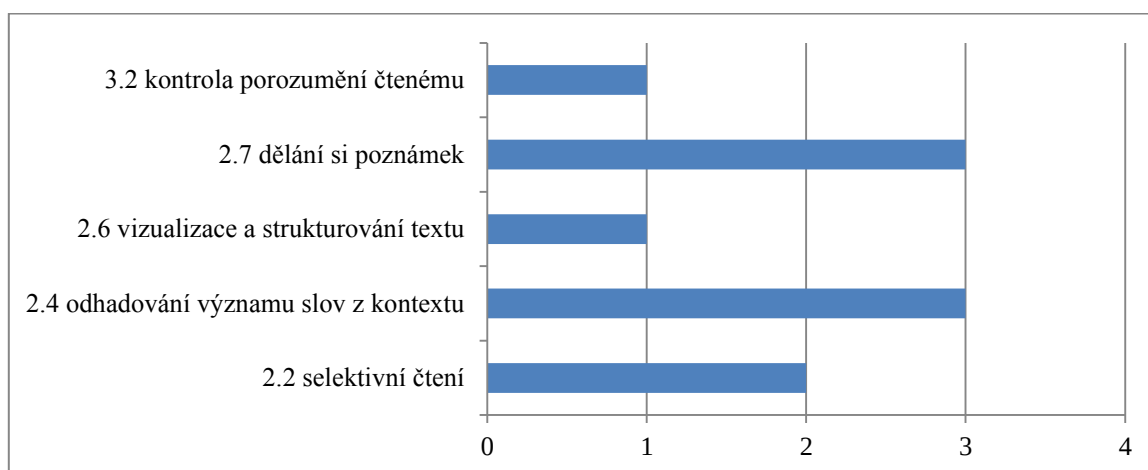
Graf č. 15 - Zastoupení strategií učení ke čtení s porozuměním – celkové výsledky



Graf č. 16 - Čtení s porozuměním v učebnici Team Deutsch

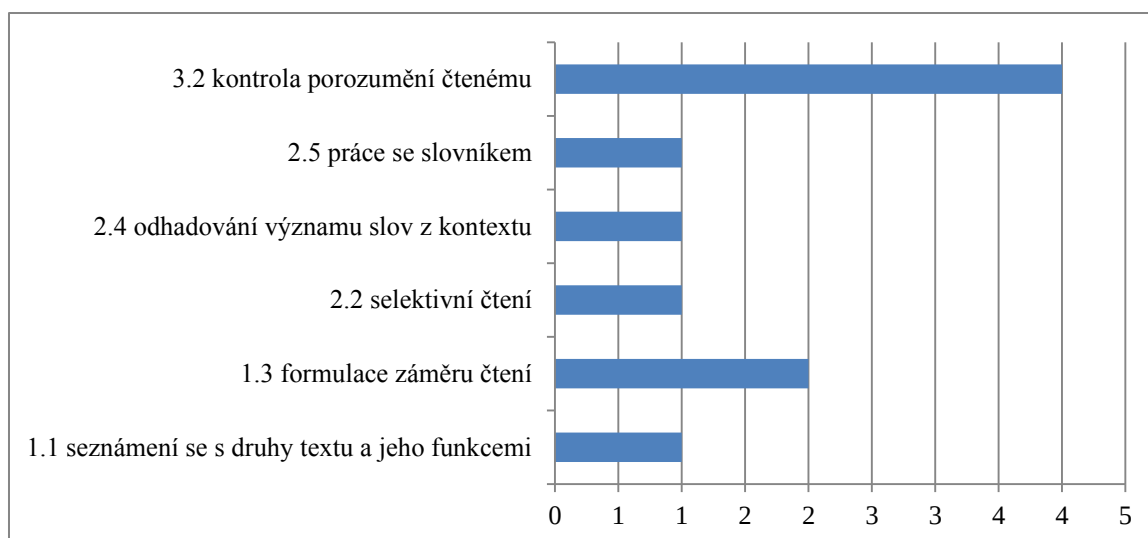
U cvičení na rozvíjení čtení se v učebnici Team Deutsch objevilo celkem osm kategorií, což bylo nejvíce ze všech zkoumaných učebnic. Nejčastěji se vyskytovala kategorie

1.3 formulace záměru čtení, což se shoduje i se cvičeními zaměřenými na poslech. Autoři knihy se tedy zaměřovali především na to, aby žáci měli jasnou představu o tom, na co se při práci s daným textem (a tedy i poslechem) zaměřit. Tato kategorie se vyskytovala ve všech učebnicích poměrně často. Velké zastoupení měly i kategorie 1.1, 2.2, 2.7 a kategorie 3.2. V této učebnici byly jednotlivé kategorie poměrně vyrovnané. U cvičení v této učebnici byly zastoupeny všechny tři fáze (před poslechem, během poslechu a po poslechu). U cvičení byl jasně formulovaný cíl, byl kladen důraz na selektivní čtení (žáci se tedy zaměřovali na určité informace), dělali si při poslechu poznámky a dále s textem pracovali pomocí doplňujících úkolů. V tomto směru bych k zadání cvičení neměla žádnou výtku.



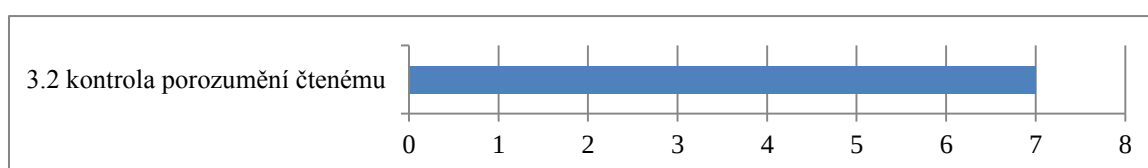
Graf č. 17 - Čtení s porozuměním v učebnici Themen aktuell 1

V učebnici Themen aktuell 1 se vyskytlo pouze pět kategorií ve cvičeních, zaměřených na čtení s porozuměním. Nejčastěji se objevovala kategorie 2.7 dělání si poznámek a kategorie 2.4 odhadování významu slov z kontextu. Méně se vyskytovala kategorie 2.2 selektivní čtení. Kategorie 2.6 vizualizace a strukturování textu a 3.2 kontrola porozumění čtenému se vyskytovaly v této učebnici jen minimálně. V této učebnici chyběla úplně formulace cílů u jednotlivých cvičení. Zadání znělo většinou „čti“ a dále se s daným textem téměř nepracovalo. U některých cvičení si žáci měli dělat poznámky či odhadovali význam jednotlivých slov z kontextu. Práce s textem však nebyla propracována jako u předchozí učebnice.



Graf č. 18 - Čtení s porozuměním v učebnici Deutsch mit Max

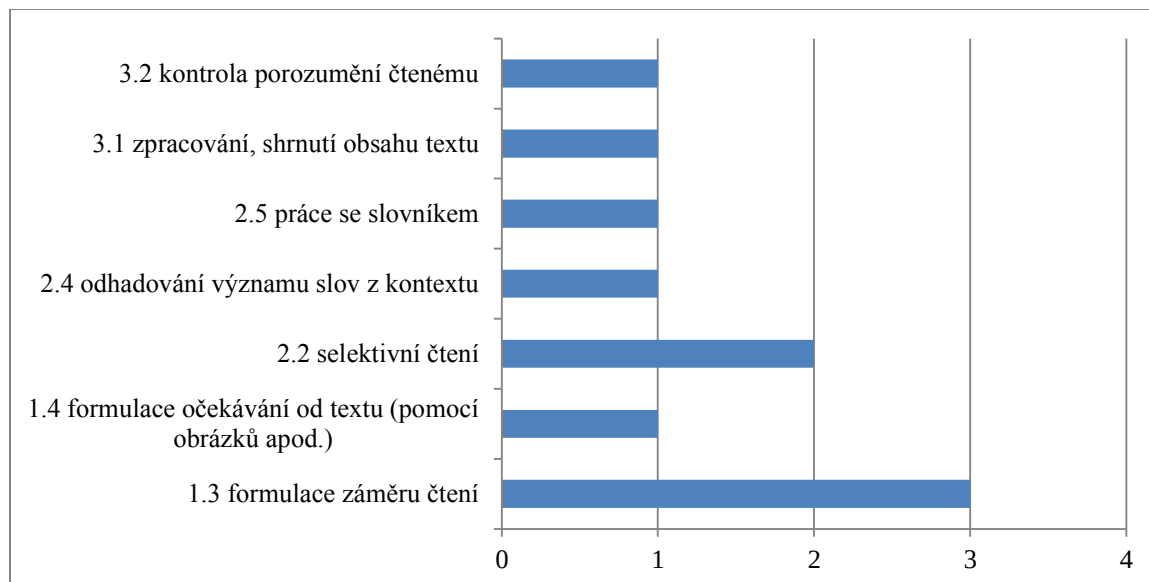
V této učebnici se objevovalo celkem šest kategorií. Největší zastoupení měla kategorie 3.2 kontrola porozumění čtenému a za ní se řadí kategorie 1.3 formulace záměru čtení. Zbylé kategorie se vyskytovaly ve stejném počtu již méně často. Jednalo se o kategorie 1.1 seznámení se s druhy textu a jeho funkcemi, 2.2 selektivní čtení, 2.4 odhadování významu slov z kontextu a 2.5 práce se slovníkem. V učebnici Deutsch mit Max chybí často u cvičení zaměřených na poslech zadání cíle. Zadání koresponduje se zadáním cvičení zaměřených na poslech s porozuměním, která byla také zaměřena spíše na kontrolu poslechu a na doplňujících úkolech. Cvičení jsou zaměřena spíše na celkový text, se kterým žáci dále pracují, což dokazuje chybějící zadání cíle.



Graf č. 19 - Čtení s porozuměním v učebnici Spass mit Max 1

V učebnici Spass mit Max 1 se objevila jen jediná kategorie 3.2 kontrola porozumění čtenému, kdy žák řešil u daných cvičení doplňující úkoly ke čtenému textu. Oproti ostatním učebnicím byla cvičení zaměřená na čtení nejméně rozpracována. Žáci si měli daný text jen přečíst a dostali k němu doplňující úkol. Na začátku cvičení však nebyly formulovány žádné

cíle ani úkoly a žáci tedy nevěděli, na co se mají zaměřit. Zadání a práci s daným textem považují v této učebnici za nedostatečné.



Graf č. 20 - Čtení s porozuměním v učebnici Pingpong 1

Oproti předchozí zkoumané učebnici se v učebnici – Pingpong 1, se vyskytlo celkem sedm kategorií, z nichž nejčastější byla kategorie 1.3 formulace záměru čtení. V této učebnici byly tedy většinou předem formulované cíle a úkoly, na které se žák mohl předem připravit a při čtení textu se na ně zaměřit. Podle počtu kategorií vidíme větší rozpracovanost cvičení oproti ostatním učebnicím, avšak ne všechny kategorie se vyskytovaly často. Druhou v pořadí se stala kategorie 2.2 selektivní čtení, při které se žák zaměří na určité informace nebo hledá odpovědi na otázky: Kdo? Jak? Proč?. Ostatní kategorie (1.4, 2.4, 2.5, 3.1, 3.2) se vyskytovaly v učebnici jen málo.

Všechny zkoumané učebnice měly rozdílně rozpracovaná cvičení, což můžeme vidět na počtu a druhu vyskytujících se kategorií. Musím říci, že většina cvičení ve výběru zkoumaných učebnic neměla přesně formulované cíle, které by žáka navedly k většímu soustředění při poslechu nebo při čtení psaného textu. U většiny cvičení znělo zadání „čti“ nebo „poslouchej“ a dále se s daným cvičením nepracovalo. Tento postup pokládám za neefektivní. Je důležité, aby si žáci před poslechem nebo čtením textu uvědomili, na co se mají zaměřit. Formulace cíle žáky donutí dávat větší pozor. Když zní zadání cvičení - čti nebo

poslouchej, nezaměřují se na podstatu a text nevnímají pozorně. Učitelé jsou tedy nuceni s daným textem či nahrávkou dále pracovat, pokládat žákům doplňující otázky, popřípadě na cvičení dále navázat, aby byla efektivita výuky co nejvyšší.

U poslechu i u čtení se shodně nevyskytly kategorie 1.2 aktivizace vědomostí, 3.3 reflexe procesu a 3.4 hledání možnosti k nácviku (čtení s porozuměním či poslechu). Tyto kategorie mají u obou do dovedností stejný význam. Proč tyto kategorie v učebnicích chybí? Může to být zapříčiněno nedostatkem prostoru v učebnicích nebo jsou tato témata ponechána na učitelích, kteří je sami dle svých potřeb do výuky zařazují.

V učebnici Spass mit Max se u cvičení při čtení s porozuměním vyskytovala pouze jedna kategorie, což poukazuje na malé rozpracování zadání a další práci s textem. Proto bych si tuto učebnici pro výuku nevybrala. Ostatní učebnice byly zpracovány téměř stejně bez větších rozdílů. U poslechu s porozuměním se tak velký rozdíl mezi učebnicemi neobjevil. Ve všech učebnicích se vyskytovalo pět až devět kategorií. Největší výskyt kategorií můžeme vidět u učebnic Deutsch mit Max 1 a u učebnice Team Deutsch, které bych pro výuku německého jazyka doporučila.

ZÁVĚR

Správný výběr učebnice pro výuku cizích jazyků je prvním krokem pro efektivní průběh a hlavně výsledky žáků ve vyučování. Záleží na učiteli, jakou učebnici si zvolí a bude s ní ve výuce pracovat.

Ve své práci jsem se zaměřila na učebnice cizího jazyka pro druhý stupeň základních škol, které jsou určeny pro jazykovou úroveň A1 podle Společného evropského referenčního rámce. Jednalo se o učebnice Team Deutsch, Deutsch mit Max 1, Spaß mit Max 1, Themen aktuell 1 a Pingpong 1. Cílem bylo srovnání učebnic z hlediska zastoupení jednotlivých jazykových dovedností – čtení, psaní, poslech, mluvení a gramatika, a následné vyhodnocení nejčastěji vyskytujících se receptivních dovedností podle kategoriálních systémů.

Cílem práce bylo srovnání pěti vybraných učebnic z hlediska zastoupení jednotlivých jazykových dovedností a následné potvrzení domněnky, že se v učebnicích objevují nejčastěji cvičení zaměřená na poslech s porozuměním a čtení s porozuměním. Druhým cílem bylo srovnání učebnic z hlediska zastoupení receptivních dovedností podle kategoriálních systémů a následné vyhodnocení. Cíl se podařil naplnit.

V teoretické části jsem se zabývala pojmy, které souvisí s tématem mé diplomové práce. Jedná se o Rámcový vzdělávací program, Společný evropský referenční rámec a na něj navazující Evropské jazykové portfolio. Také jsem se věnovala vymezení pojmu učebnice, jejími funkcemi a využitím.

V empirické části diplomové práce jsem srovnala a vyhodnotila vybrané učebnice z hlediska zaměření na jednotlivé jazykové dovednosti – mluvení, poslech, psaní, čtení a gramatiku. Tato analýza ověřila moji domněnku, že nejvíce cvičení v učebnicích německého jazyka (určených pro druhý stupeň ZŠ), je zaměřeno na receptivní dovednosti – tedy na čtení s porozuměním a poslech s porozuměním. Z pěti zkoumaných učebnic se ve čtyřech nejčastěji objevovala cvičení právě na receptivní dovednosti. Jedině v učebnici Deutsch mit Max se nejčastěji vyskytovaly dovednosti čtení a mluvení. Poslech s porozuměním se však objevoval téměř stejně často a rozdíl byl tedy minimální.

Při dalším šetření jsem se zaměřila na analýzu obou receptivních dovedností pomocí kategoriálních systémů. Zde jsem zjistila, že ne všechna cvičení obsahují veškeré kategorie – spíše naopak. Většina cvičení neměla vůbec formulované cíle, přesné zadání a proto žáky

nemotivovala k pozornému soustředění se na daný text či nahrávku. Při nepřesné formulaci zadání je učitel nucen s daným textem či nahrávkou dále pracovat, aby byla efektivita výuky co nejvyšší. To však učitelům přináší práci navíc a ztrátu času. Je tedy vhodné, aby se autoři učebnic více zaměřili na propracovanější formulaci zadání jednotlivých cvičení a pokládali přesnější cíle, na které se žáci zaměří.

Literatura a prameny

AUFDERSTRASSE, Hartmut, Heiko BOCK, Mechthild GERDES, Jutta MÜLLER a Helmut MÜLLER. *Themen aktuell 1*. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2003. ISBN 3-19-001690-9.

ESTERL, Ursula, Elke KÖRNER, Ágnes EINHORN, Aleksandra KUBICKA a Hana ANDRÁŠOVÁ. *Team Deutsch*. Praha: Klett, 2007. ISBN 978-80-86906-73-7.

FIŠAROVÁ, Olga a Milena ZBRANKOVÁ. *Deutsch mit Max*. 1. vydání. Plzeň: Fraust, 2006. ISBN 80-7238-531-3.

JANÍKOVÁ, Věra a Brigitte SORGER. *Methoden der Sprachlehr- und Sprachlernforschung, Band 1*. Brno: Masaryk-Universität Pädagogischen Fakultät, 2008. ISBN 978-80-210-4764-8.

JANÍKOVÁ, Věra a Brigitte SORGER. *Methoden der Sprachlehr- und Sprachlernforschung, Band 2*. Brno: Masaryk-Universität Pädagogischen Fakultät, 2009. ISBN 978-80-210-5075-4.

JANÍKOVÁ, Věra, Michaela PÍŠOVÁ a Světlana HANUŠOVÁ. *Metodologické otázky výzkumu výuky cizích jazyků*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5718-0.

JANÍKOVÁ A KOL., Věra. *Výuka cizích jazyků*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3512-2.

JEŽKOVÁ, Věra a Eliška WALTEROVÁ. *Vzdělávání v zemích Evropské unie*. Praha: Centrum evropských studií, 1997. ISBN 80-86039-19-6.

KÁŇA, Tomáš a Hana PELOUŠKOVÁ. *Německý jazyk a literatura ve výzkumu a výuce*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4324-4.

KOPP, Gabriele a Konstanze FRÖHLICH. *Pingpong Neu 1*. Ismaning: Max Hueber Verlag, 2001. ISBN 3-19-001654-2.

KNECHT, Petr a Tomáš JANÍK. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vydání. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-174-4.

MAŇÁK, Josef a Petr KNECHT. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-148-5.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4.

PRŮCHA, Jan. *Jazykové vzdělávání*. Praha: Academia, 1978. ISBN 509-21-827.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogické teorie a výzkumy na západě*. 1. vydání. Praha: Ústav pedagogických a psychologických výzkumů pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, 1992. ISBN 80-7066-628-5.

SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. ISBN 978-80-7368-412-9.

SIKOROVÁ, Zuzana. *Učitel a učebnice: Užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-923-0.

SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, 2004. ISBN 80-7042-373-0.

Team Deutsch: *Němčina pro 8. a 9. ročník základních škol*. 1. vydání. Praha: Klett, 2007. ISBN 978-80-86906-73.

TLUSTÝ, Petr, Vítězslava CIHLÁŘOVÁ a Marielle U. WICKE. *Spass mit Max 1: němčina pro 2. stupeň ZŠ*. Plzeň: Fraus, 2002. ISBN 80-7238-141-5.

Internetové zdroje:

Hueber – Freude an Sprachen [online]. 2014 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.shop-cz.hueber.de/cz/pingpong-neu-1lb>.

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce. [online]. 2013 [cit. 2013-07-23]. Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-0-13>.

Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů. [online]. 07. 09. 2010 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/JU/9337/PRACE-S-EVROPSKYM-JAZYKOVYM-PORTFOLIEM-V-DIDAKTICE-NEMECKEHO-JAZYKA.html/>.

Mein Deutsch [online]. 2011 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.meindeutsch.cz/nemcina-spanelstina-rustina/eshop/9-1-Cleneni-podle-druhu/153-2-Ucebnice/5/1071-Themen-aktuell-1-ucebnice-nemciny-s-CD-ROM>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 11. únor 2014 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Praha [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr/zakladni-vzdelavani>.

Národní ústav pro vzdělání [online]. 2014 Praha [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr/zakladni-vzdelavani>.

Strategie vzdělávání 2020 [online]. 2014 [cit. 2014-03-29]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/narodni-program-vzdelavani-cr-bila-kniha.html>.

Učebnice nakladatelství Fraus [online]. 2014 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://ucebnice.fraus.cz/deutsch-mit-max-a1-dil-1-uc/>.

Učebnice nakladatelství Fraus [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.klett.cz/index.php?language=german&csop=12&termek=1>.

Učebnice nakladatelství Fraus [online]. 2014 [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://ucebnice.fraus.cz/spas-mit-max-1-uc/>.

Učebnice nakladatelství Fraus [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://shop-cz.hueber.de/cz/pingpong-neu-1-lb.html>.

Using the European Language Portfolio [online]. 2011 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://elp.ecml.at/LinkClick.aspx?fileticket=aKwqQUzIr8s%3D&tabid=2844&language=en-GB>.

Using the European Language Portfolio [online]. 2011 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://elp.ecml.at/>.

Zákonné normy, interní předpisy:

JANÍKOVÁ, Věra. *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: Autonomní cizojazyčná třída a učebnice podporující autonomii*. Brno: Copyright, 2007. ISBN 978-80-210-4324-4.

MATUŠKOVÁ, Taťána. *Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: Nová koncepce vzdělávání na základních školách a její odraz v didaktice německého jazyka*. Brno: Copyright, 2007. ISBN 978-80-210-4324-4.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky: jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 267. ISBN 80-244-0404-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha MŠMT, 2013.

Team Deutsch: Němčina pro 8. a 9. ročník základních škol. 1. vydání. Praha: Klett, 2007. ISBN 978-80-86906-73-7.

Seznam příloh:

Tabulka č. 1: Čtení s porozuměním a strategie učení

Tabulka č. 2: Čtení s porozuměním a strategie učení

Přílohy

Tabulka č. 1: Čtení s porozuměním a strategie učení

Fáze	Styl	Strategie	Vysvětlení strategie
1. před poslechem (přípravná fáze)		1.1 seznámení se s druhy poslechu a jeho funkcemi	žák je seznámen s pojmy: poslech globální, selektivní, detailní a kdy se který používá
		1.2 aktivizace vědomostí k tématu daného poslechu	brainstorming: co žák již o daném tématu ví, co již zná, z čeho může čerpat
		1.3 formulace cíle poslechu	na co se má žák soustředit, co by měl zjistit, jaké informace získat
		1.4 formulace očekávání od poslechu (pomocí obrázků apod.)	žák vytváří hypotézy o obsahu poslechu za pomoci doplňujících obrázku, tabulek, grafu
2. během poslechu	globální poslech	2.1 shrnutí hlavních myšlenek poslechu	žák zjišťuje, co je tématem poslechu
	selektivní poslech	2.2 zjišťování, zda poslech obsahuje požadované informace	žák vybírá určité informace, rozhoduje ANO x NE, správně x nesprávně, Kdo? Kde? Kdy? Apod.
		2.3 ověření správnosti prvotních hypotéz	žáci si sami nebo ve dvojicích porovnávají, na kolik se jejich prvotní hypotézy shodují s obsahem poslechu
		2.4 zaměření pozornosti na zdůrazňování slov (vět) v průběhu poslechu	žák se soustředí na větnou melodii, důraz na určitá slova
		2.5 zaměření pozornosti na zvuky doprovázející poslech	žák se soustředí na doprovodné zvuky, šumy
		2.6 propojení poslechu s obrázky, větami, slovy	žák sleduje obrázky, věty nebo slova a přiřazuje je k odpovídajícím částem poslechu nebo seřazuje příběh
		2.7 dělání si poznámek při poslechu	žák si zaznamenává hlavní body poslechu
	detailní poslech	2.8 odvozování významu slov z kontextu	žák vysvětlí určité slovo na základě informací z poslechu
		2.9 pochopení obsahu celého poslechu	žák detailně porozumí např. hlášení na nádraží: kam, kdy, odkud jede vlak
		2.10 zjišťování chybějící informace	tzv. mezerovité texty, žák se soustředí na konkrétní slova nebo kratší úseky poslechu a zapisuje je do mezer v textu
3. po poslechu		3.1 zpracování obsahu poslechu	žák si doplňuje své poznámky, rekonstruuje poslech (písemně či ústně)
		3.2 kontrola porozumění slyšenému	žák si doplňuje úkoly k poslechu, např.: hraní rolí, vyjádření vlastního názoru (písemně či ústně), diskuse, interview
		3.3 reflexe procesu poslechu s porozuměním	např. formou diskuse ve třídě: žák přemýšlí, co bylo těžké, na co se příště více zaměřit
		3.4 hledání možnosti k nácviku poslechu	poslech rádia, sledování televize v daném jazyce, skype

Tabulka č. 2: Čtení s porozuměním a strategie učení

Fáze	Styl	Strategie	Vysvětlení strategie
1. před čtením (přípravná fáze)		1.1 seznámení se s druhy poslechu a jeho funkcemi	žák je seznamuje s různými druhy textu (zpráva, inzerát...) a poznává jejich charakteristické znaky
		1.2 aktivizace vědomostí k tématu daného textu	brainstorming: asociogram: co žák již o daném tématu ví, co již zná, z čeho může čerpat
		1.3 formulace záměru čtení	na co se má žák soustředit, co by měl zjistit, jaké informace získat
		1.4 formulace očekávání od textu (pomocí obrázků apod.)	žák vytváří hypotézy o obsahu poslechu za pomoci doplňujících obrázku, tabulek, názvu textu apod.
2. během čtení	syntetické čtení	2.1 orientační čtení (skimming)	žákova pozornost se zaměřuje na druh textu, nadpis, grafické signály. Cílem je získání prvních dojmů z textu
		2.2 selektivní čtení (scanning)	žák vybírá určité informace. Hledá odpovědi na otázky: Kdo? Kde? Kdy? Jak? Proč?
	analytické čtení (detailní/totální čtení)	2.3 vyhledávání a analýza (search reading)	žák si text nejprve zběžně přečte, utřídí si informace, formuluje otázky a uvědomí si, co již k danému tématu zná. Následuje druhé čtení, podrobnější, po odstavcích s cílem utřídění informací a vyhledání odpovědí
		2.4 odhalení významu slov z kontextu	žák odhaduje význam neznámých slov pomocí kontextu, např. zná již část slova, jedná se o mezinárodní slovo apod.
		2.5 práce se slovníkem	neznámá slova, která žák nedokáže odhadnout, může vyhledat ve slovníku
		2.6 vizualizace a strukturování textu	žák vyznačuje hlavní myšlenky, klíčová slova, důležitá místa v textu, internacionalismy, vytváří podnadpisy apod.
		2.7 dělání si poznámek	žák si z textu vypisuje hlavní body
3. po čtení		3.1 zpracování, shrnutí obsahu textu	žák si doplňuje své poznámky, rekonstruuje poslech (písemně či ústně)
		3.2 kontrola porozumění čtenému	žák řeší doplňující úkoly k textu např.: hraní rolí, vyjádření vlastního názoru (písemně či ústně), diskuse, interview
		3.3 reflexe procesu čtení s porozuměním	např. formou diskuse ve třídě: žák přemýšlí, co bylo těžké, na co se příště více zaměřit, jak postupoval při čtení s porozuměním
		3.4 hledání možnosti k nácviku čtení s porozuměním	četba knih, časopisu, internet apod.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Ruprechtová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Jitka Plischke, Ph.D
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Analýza vybraných učebnic německého jazyka pro druhý stupeň ZŠ
Název v angličtině:	The analysis of chosen German language textbooks for the second degree of a primary school
Anotace práce:	Práce se zabývá analýzou pěti vybraných učebnic německého jazyka pro druhý stupeň ZŠ. Cílem je zhodnocení učebnic podle zastoupení jazykových dovedností – mluvení, psaní, poslech, čtení a gramatika a následná analýza receptivních dovedností – poslech s porozuměním a čtení s porozuměním, pomocí kategoriálních systémů, čímž se zabývám v praktické části. V teoretické části se zaměřuji na vymezení pojmů Rámcový vzdělávací program, Evropské jazykové portfolio a objasnění pojmu učebnice, její funkcí, využitím a analýzou.
Klíčová slova:	Analýza učebnic, jazykové dovednosti, čtení, psaní, poslech, mluvení, gramatika, Rámcový vzdělávací program, Evropské jazykové portfolio
Anotace v angličtině:	The thesis deals with the analysis of five chosen textbooks for learning German for the second degree of a primary school. Its aim is an evaluation of the textbooks according to the representation of language skills – speaking, writing, listening, reading, and grammar, as well as following analysis of

	receptive skills – listening with understanding, and reading with understanding, by using categorical systems, which is elaborated in the practical part. The theoretical part is focused on a determination of terms such as the Framework Educational Programme, the European Language Portfolio, and a clarification of the term textbook, its functions, use, and analysis.
Klíčová slova v angličtině:	analysis of textbooks, language skills, reading, writing, listening, speaking, grammar, Framework Educational Programme, European Language Portfolio
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Poslech s porozuměním a strategie učení Příloha č. 2: Čtení s porozuměním a strategie učení
Rozsah práce:	88
Jazyk práce:	Český jazyk